№ 12 ՇԱԲԱԹ ՅՈՒՆՎԱՐԻ 31 **1898** ՇԱԲԱԹ ՅՈՒՆՎԱՐԻ 31 № 12

ՔՍԱՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվան 6 րուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տէլէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

„ՄՇԱԿ“

ԼՐԱԳՐԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՑ

Յունվարի 13-ին Պետերբուրգից ստացանք հետևեալ հեռագիրը.

„Ներքին գործերի պ. մինիստրը թոյլատրեց „Մշակ“ լրագիրը դարձնել ամենօրեայ“: Նոյն օրը, կովկասեան ցէնզուրական կօմիտէից ստացանք պաշտօնական գրութիւն, № 124, որով յայտարարվում է խմբագրութեան, թէ տպագրական գործերի գլխաւոր վարչութեան կառավարիչը հեռագրով, յունվարի 13-ից, հաղորդում է, որ „թոյլատրված է հրատարակել „Մշակ“ լրագիրը ամեն օր, բացի տօներին յաջորդող օրերից“:

«ՄՇԱԿԻ» ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՍԿՍՎԻ ՓԵՏՐՎԱՐԻՑ

Այժմ «Մշակի» համարները ծախւում են 5 կոպէկով:

Յունվարի 29-ին կաթւածի հիւանդութիւնից յետոյ վախճանվեց սուսամբ սովետնիկ

ՍՏԵՓԱՆ ԴՄԻՏՐԻԵՎԻՉ ԽԻՏՐՈՎ.

Նրա [illegible] հայոց հոգևոր դպրոցի [illegible] թէ հանգուցեալի [illegible] հոգեհանգստեան [illegible] փետրվարի 1-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին: Թաղումը լինելու է [illegible]

Մարմինը հանած օր, յունվարի 31-ին, երեկոյեան 6 ժամին: 1—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կրետական հարցը. Անդրանիկ է նախապատրաստվում.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Օրէնք. Մի նոր [illegible] Մատենադարանի. Հայոց թատրոն. Հայոց ներկայացումները Բագւում. Նամակ Բաթումից. Նամակներ խմբագրութեան. Նամակ խմբագրութեան. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վերջին տեղեկութիւններ. Նամակ Թիւրքիայից. Նամակ Գերմանիայից. Նամակ Բոլգարիայից. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Մէլիքի աղջիկը. Նրբակ V և [illegible].

ԿՐԵՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

(Կառավարչական հաղորդագրութիւն)

Ռուսաց հեռագրական գործակալութիւնը, Պետերբուրգից, յունվարի 28-ից հեռագրում է հետևեալ կառավարչական պաշտօնական հաղորդագրութիւնը կրետական հարցի մասին.

„Արևելքի գործերի ընդհանուր դրութեան մէջ, անցեալի հետ համեմատելով, նշանաւոր փոփոխութիւններ տեղի ունեցան: Յեղափոխական յուզմունքը կրետէ կղզու վրա, որի դէմ առաջինը Ռուսաստանն էր, որ իր ձայնը բարձրացրեց, ճնշվեց պետութիւնների միահամուռ ջանքերով, որոնք պատրաստակամութիւն յայտնեցին ամեն անհրաժեշտ միջոցներ ձեռք առնել՝ արգելելու Յունաստանին բանի ոյժով գրաւել կղզին: Գնդապետ Վասոս իր էվզոններով և կամաւոր զինուորներով հարկադրված էր հեռանալ կրետէից, ուր, եռանդոտ ջանքերի շնորհիւ, վերականգնվեց համեմատական հանգստութիւն: Կրետացիները այլ ևս պահանջներ չէին անում միանալ Յունաստանի հետ և ուրախութեամբ ընդունեցին իրանց շնորհված ինքնավարութիւնը: Վերջապէս, մեր Օգոստափառ Միապետի ուժեղ պաշտպանութեան շնորհիւ, դադարեցին պատերազմական գործողութիւնները Թիւրքիայի և Յունաստանի մէջ: Յունաց կառավարութեան լիազօրները գնացին Կ. Պօլիս՝ Թիւրքաց պատուիրակների հետ միասին քննելու խաղաղութեան պայմանները, որոնք այժմ աջողութեամբ աւարտված են, իսկ եւրոպական ներկայացուցիչները Կ. Պօլսում մշակում էին բոլոր պետութիւնների հովանաւորութեան տակ գտնվող կրետէ կղզու ինքնավար վարչութեան հիմքերը:

„Որովհետև ինքնավարութեան սկզբունքները իրապէս գործադրելու համար ամենից առաջ հարկաւոր է կառավարչական զօրեղ իշխանութիւն հաստատել,—այն ինչ այդ կէտի առիթով պետութիւնների արած բոլոր առաջարկութիւնները կատարելապէս անաջողութեան հանդիպեցին,—այդ պատճառով Ռուսաստանը հնարաւոր համարեց, վերոյիշեալ պայմաններում հերթական դարձնել յունաց Գէօրգի արքայորդու թեկնածութիւնը, որին կրետէի ընդհանուր նահանգապետ նշանակելը, կատարելապէս լիութիւն տալով կղզու քրիստոնեայ ազգաբնակութեան ցանկութիւններին, մի և նոյն ժամանակ ամբողջ յոյն ժողովրդի հանգստութեան գրաւական կը լինէր, յոյն ժողովրդի համար, որը երկիւղով է նայում իր ցեղակիցների ապագայ անորոշ վիճակի վրա: Համակրութեամբ ընդունելով Ֆրանսիայի, Անգլիայի և Աւստրիայի կողմից, արքայորդու թեկնածութիւնը, սակայն, դիմադրութեան հանդիպեց թէ Գերմանիայի և Աւստրիայի կողմից, և թէ սուլթանի կողմից, որը առաջվան պէս պնդում է կրետէի ընդհանուր նահանգապետ նշանակել իր հպատակներից մէկին: Սուլթանի այդ մտքով արած առաջարկութիւններին մեր կառավարութիւնը անփոփոխ պատասխանում էր, որ մեծ պետութիւններից ոչ մէկը իր համաձայնութիւնը չի տայ Թիւրքահպատակի թեկնածութեան համար և որ, ի նկատի ունենալով բոլոր օտար կառավարութիւնների միաբան փճիռը՝ չը թոյլ տալ օսմանեան զօրքերի աճելը կղզու վրա, սուլթանը զրկված կը լինէր բոլոր միջոցներից՝ թիւրք ընդհանուր նահանգապետ նշանակել կրետէում: Առաջարկելով նշանակել այդ պաշտօնում Գէօրգի արքայորդուն, Ռուսաստանը ի նկատի ունէր ապահովել Օսմանեան կայսրութեան ամբողջութիւնը, որովհետև արքայորդին առաջուց իր համաձայնութիւնը տուեց ընդունել սուլթանի սիւզերէնային իրաւունքները,—և պահպանել խաղաղութիւնը Արևելքում, որի համար անհրաժեշտ էր կրետէի վարչութեան գլուխ նշանակել մի այնպիսի անձն, որը կարող լինէր կատարեալ հանգստութիւն մտցնել այնտեղ և պատշաճաւոր հեղինա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԷԼԻՔԻ ԱՂՋԻԿԸ

—

Նա թափ տուեց ձեռքը, մի կտրուկ նշան արաւ, որ հասկացնում էր թէ նա ինքը լաւ կիմանայ պահպանել իր մազերի անարատ գոյնը: Եւ Ասլանը չը համարձակվեց խօսել: Նա բաւաբարութիւն ստացաւ, որովհետև գիտէր թէ ով է կանգնած իր առաջ:

—Զուր է նաև խօսել այն սխալների մասին, որոնք տեղի են ունեցել և որոնց այժմ չէ կարելի ջնջել, շարունակեց մէլիքը:—Խեղդվողը յարդից էլ է բռնում. մենք էլ պիտի բռնենք ամեն մի չիւղից, որ կարող է օգնել մեզ: Հասկացրու այս բոլորը. մտիր Թահմազի մօտ, անձամբ խօսիր նրա հետ իմ անունից, խօսիր համարձակ: Մի ժամանակ ինքը Թահմազն էր մարդ ուղարկում ինձ մօտ, ինքն էր առաջարկում միանալ օսմանցիների դէմ: Այժմ… աջողութիւնը մարդուն գոռոզութիւն է տալիս, ես ոչինչ չունեմ դրա դէմ: Ասա, որ մենք կուսարար երեխաներ չենք, իսկ նա մեր մեծը չէ, որ հաշտութեան խրատներ տայ: Թող օգնէ գոնէ չահսէվանների և այլ թափառական ցեղերի միջոցով: Թահմազին նրանք լսում են… Բաւական է որ մի քանի արշաւանք գործեն օսմանցիների դէմ, մեր գործը կը հեշտանայ: Պէտք է մի կերպ դուրս անել օսմանցիներին մեր տներից… Այնուհետև մենք էլ կուենք…

—Բայց այդ վայրենիները վտանգաւոր դաշնակիցներ են: Նրանք կողոպտում են միմեանց և մեզ էլ չեն խնայի:

—Ջուրն ընկածը անձրևից չէ վախենում: Սա վերջին միջոցն է. չեմ կարծում, որ գոնէ այդ չնչին օգնութիւնը հասցնեն մեզ, բայց պէտք է փորձել: Ղարաբաղը ինձ է նայում, ինձանից է հարցնում թէ ինչ կը լինի վերջը: Եւ ես չեմ խօսում. ինչ կարող եմ ասել: Միայն քեզ եմ յայտնում ամեն ինչ. դու իմ խոստովանահայրն ես: Լսիր, Թահմազը…

Նա յանկարծ լռեց. դուռը բացվեց և շէմքում երևաց մի ծերունի վարդապետ, որ ժպտում էր: Մէլիքը նրան ներս կանչեց, բայց այլ ևս չը նորոգեց խօսակցութիւնը Թահմազի մասին: Թահմազը Նադիրի երկրորդ անունն էր: Դիզակի տէրը վաղուց բանակցութիւն ունէր պարսիկ աւագակապետի հետ, որ այժմ Իրանի միահեծան հրամանատարն էր: Բանակցութիւնը, ինչպէս տեսանք, կատարվում էր Ասլանի միջոցով: Ասլանը մէլիքի մօտիկ ազգականն էր և փայլուն կերպով էր տանում իր պաշտօնը: Ամենագլխաւոր բանը սաստիկ գաղտնիք պահելն էր: Օսմանցիները խիստ հսկում էին, որ Արաքսի երկու ափերի մէջ բարեկամութիւն չը հաստատվի, բայց Ասլանի համար դա արգելք չէր. նրա ճանապարհները անծանօթ էին օսմանցիներին. միայն Մէլիք-Աւանը և նա գիտէին թէ ինչ են անում: Նոյն իսկ Ասլանի հաւատարիմ ծառան, Պօղոսը, որ շուաքի պէս հետևում էր իր տիրոջը, շատ բան չը գիտէր:

—Այսպիսի եղանակին տանից դուրս չեն գընում, մէլիք, ասաց վարդապետը:—Մեր վանքը, փառք Աստուծու, աւերակ չէ և կարող է տաք անկիւն և մի աման կերակուր պատրաստել ձեզ նման հիւրերի համար: Այս բանը ես չեմ կարողանում հասկացնել Պօղոսին ու Հայրապետին, որոնք առաւօտեանից մի քանի անգամ հանել են ձեր ձիաները ախոռից, ասելով թէ դուք գնում էք, և էլի ներս են տարել, տեսնելով որ չէք դուրս գալիս:

—Նրանք գիտեն, հայր սուրբ, որ մենք չենք կարող չը գնալ, ասաց մէլիքը:

—Մեզ է գնալը… Սարերում այնպիսի բուք է, որ Աստուած ազատէ…

—Բուքը մեզ չի սպանի…

—Գոնէ սպասեցէք մինչև երեկոյ. քամին արևելքից է, երկար չի մնայ: Ես միայն եղանակի պատճառով չեմ ասում: Ժողովուրդը ուզում է քեզ տեսնել, մէլիք: Արդէն գիտեն, որ դու այստեղ ես և շատ մարդիկ են գալիս Թաղասեռից, Հադրութից, Վանքից, նոյն իսկ Որդնաշատից: Մեր ձորի գիւղերում մարդ չը կայ, որ ասելիք չունենայ…

—Ի՞նչ են ուզում:

—Բոլոր այրված սրտերը իրանց ցաւն ու գանգատներն են ուզում յայտնել: Կան շատերը, որոնք մի քանի անգամ գնացել են Տող, բայց քեզ չեն տեսել: Վերջին ժամանակները դու տանը չէիր: Մենք էլ ունենք շատ բան, Սպիտակ Խաչի ցաւերն էլ շատ են:

Մէլիքը կախ արեց գլուխը. նա արդէն հասկանում էր թէ ինչ պիտի ասեն գանգատաւորները: Իսկ վարդապետը աւելի ևս պարզեց այդ հանգամանքը:

—Մեծ մասը, ոչքան ես գիտեմ, գանգատվում է օսմանցիների ձեռքից: Բոլոր զրկվածները խակոյն վազում են վանք, յայտնում են, որ այլ ևս ապրել անկարելի է: Բայց մենք ինչ անենք, մենք ինքներս էլ գանգատաւոր ենք: Մեր ձորի ժողովուրդը հանդարտ է, դիմացող. բայց նրան էլ յուսահատեցրել են: Վանքի թոնրատանը այժմ ապրում է մի ամբողջ ընտանիք: Ես լեզու չունեմ, որ նկարագրեմ նրանց թշուառութիւնը: Երեք երեխաներ կան, բոլորովին մերկ: Մէկին մայրը երեք օր պահել է մոխրի մէջ թաղած, որպէս զի ցրտատար չը լինի: Խեղճ Բարսեղ. ճանաչում էի նրան, ամառը լաւ էր, երկու լուծ եզն ունէր, աշխատում էր: Մի շաբաթվայ մէջ օսմանցի զինուորները նրան պլոկեցին և այժմ նա ընկած է կիսամեռ, վիրաւոր. մի դատարկ բանի համար ընդդիմացել է թիւրքին, որը առանց աջ ու ձախ նայելու հանել է իր սուրը և խփել է նրա ուսին. նա այլ ևս աջ թև չունի…

Մէլիք-Աւանը միայն մի «հըմ» արաւ և սկսեց մատները քսել իր բեղերին: Իսկ վարդապետը պատմում էր մէկը միւսից քստմնելի դէպքեր: Ոչ, դանակը հասել է ոսկորին: Սարսափելի բաներ են պատմում Վարանդայի մասին, բայց Դիզակը Վարանդայից յետ չէ մնում:

Ասլանը չը կարողացաւ երկար նայել այն հսկայատիպ մարդուն, որի հետ քիչ առաջ խօսում էր Թահմազի օգնութեան մասին: Այսպիսի դրութեան մէջ նա դեռ չէր տեսել Դիզակի տիրոջը… Մէլիք-Աւանը լսում էր այդպիսի ցաւեր և լռում էր… Լռում էր, որովհետև խօսք չունէր: Նա չը դիմացաւ և բացականչեց.

—Ես կը գնամ, դու մնացիր, ես հէնց այժմ կը գնամ…

Բայց մէլիքը կանգնեցրեց նրան իր մի հայեացքով:

—Ես էլ եմ գնում, ասաց նա.—ինձ սպասում են շատ կարևոր գործեր:

—Իսկ ժողովուրդը… ինչ պատասխանեմ նըրան, հարցրեց վարդապետը:

—Եթէ հայը հայի հետ վէճ ունի, ես կը լսեմ, թող գան ինձ մօտ երեք օրից յետոյ:

—Վէճեր չը կան, վէճերը մոռացվել են…

—Ասա ամենքին, հայր սուրբ, որ օսմանցու գործերի մէջ ես չեմ խառնվում… իրաւունք չունեմ: Միթէ դու չը գիտես… թող գնան Սիւլէյման-բէկի մօտ:

—Ասել եմ, հարիւր անգամ բացատրել եմ: Բայց դու պիտի տեսնես թէ ինչպէս են ինձ պատասխանում:

—Ի՞նչպէս…

—Լաց են լինում… ժողովրդի արտասունքը գետի պէս է գնում…

Նրանք դուրս գնացին: Ցուրտ քամին չորացնում էր. վարդապետը, մէլիքը ձայն չէին հանում, իսկ Ասլանը շտապեցնում էր Պօղոսին: Զօրս հոգին դեռ չէին նստել ձիաների վրա, երբ վանքի թոնրատունից դուրս սողաց Բարսեղի

կութեամբ պահպանել ընդհանուր նահանգապետի իշխանութիւնը, պաշտպանելով կղզու թէ քրիստոնեայ և թէ մահմետական ազգաբնակութիւնը: Կրետական հարցը լուծելու համար Ռուսաստանի անշահասէր առաջարկութեան միակ նպատակը դա է, որով մի անգամ ընդմիշտ պետութիւնները զրկվում են միջամտութեան որ և է առիթներից, որոնք հետևանք են կղզու վրա պարբերաբար տեղի ունեցող արիւնահեղ անցքերի:

„Պարզապէս յայտնելով թէ սուլթանին և թէ մեծ պետութիւններին իր հայեացքը կրետական հարցի ներկայ դրութեան մասին, Ռուսաստանը ամենևին չէ պնդում իր առաջարկած վճռի վրա: Եթէ եւրոպական պետութիւններից որ և է մէկը կը գտնի մէկ ուրիշ ելք այդ դժուարութիւններից, որը լիութիւն տալով սուլթանի և պետութիւնների պահանջներին, նոյնպէս և կրետացիների ցանկութիւններին, կը կարողանայ կրետական հարցի վերջնական լուծման հիմք ծառայել,—այն ժամանակ, ի հարկէ, ռուսաց կառավարութիւնը կը շտապէր իր համաձայնութիւնը տալ դրան: Բայց մի այդպիսի բարդ խնդիր մեզ դժուար իրագործելի է թւում, և ահա թէ ինչ պատճառով: Ռուսաստանը հնարաւոր չէ համարում որ և է նոր առաջարկութիւնների նախաձեռնողը լինել: Ամենալաւ յարաբերութիւնների մէջ մնալով թէ Թիւրքիայի, ինչպէս և եւրոպական այն պետութիւնների հետ, որոնք համակրութեամբ չը վերաբերվեցին իր առաջարկութիւններին, Ռուսաստանը շտապեց նախազգուշացնել եւրոպական պետութիւններին, թէ ինքն պատասխանատու չէ համարում իրան՝ կրետական հարցի լուծման բոլոր անբարեյաջող հետևանքների համար, և թէ բռնի կերպով ընդհանուր նահանգապետի իշխանութիւնը հաստատելու համար՝ ինքն ամենևին չի թոյլ տայ թիւրքաց զօրքերի թիւը մեծացնել կղզում, և ամենևին չի մասնակցի որ և է ստիպողական միջոցներին կրետական ազգաբնակութեան դէմ, որը վաղուց արդէն համբերութեամբ սպասում է իր վիճակի վերջնական լուծման:„

ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ Է ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՎԵԼ

Երկու տարուց յետոյ, 1900 թւին, Պարիզում պէտք է տեղի ունենայ համաշխարհային ցուցահանդէս: Մեծ պատրաստութիւններ են տեսնվում այդ ցուցահանդէսի համար և նա պէտք է մինչև այժմ եղածներից ամենախոշորը և ամենաընդարձակը լինի: Ռուսաստանը մտադիր է այդ ցուցահանդէսում մեծ մասնակցութիւն ունենալ և առ այժմ նշանակել է ծախսերի համար 400,000 րուբլի: Այս օրերս կառավարութիւնը պաշտօնապէս հրատարակեց մի ընդհանուր շրջաբերական, որով նա հրաւիրում է ցուցահանդէսին մասնակցել ցանկացողներին՝ յայտնել նախօրօք թէ ի՞նչ բաժնումն են նրանք կամենում մասնակցել և ինչ ապրանքներով: Ամենևին չը պէտք է կարծել, թէ մինչև ցուցահանդէսը շատ ժամանակ կայ և ուրեմն նրա մասին հոգալը կարելի է յետաձգել մի առ ժամանակ էլ: Այնպիսի խոշոր և նշանաւոր ցուցահանդէսի համար, ինչպէս է 1900 թւի Պարիզի ցուցահանդէսը, պէտք է շատ լուրջ պատրաստվել: Ցուցահանդէսը պէտք է ունենայ շատ մեծ նշանակութիւն զանազան կողմերից: Բացի այն, որ նա իր նախորդների հետ համեմատած՝ պէտք է լինի աւելի կատարեալ և հարուստ, նա մի և նոյն ժամանակ պէտք է լինի, եթէ այսպէս կարելի է ասել, տասնիններորդ դարի արդիւնագործական հաշիւը և հարցաքննութիւնը:

Անդրկովկասը վաղուց է, որ կարգին կերպով չէ մասնակցում մեծ ցուցահանդէսներին: Փոքր ի շատէ աջող և բազմակողմանի կերպով նա ցոյց տուեց իր արդիւնագործութիւնը Մոսկվայի համառուսական ցուցահանդէսում, 1892 թւին: Այնուհետև տեղի ունեցան մի քանի խոշոր ցուցահանդէսներ և նոյն իսկ համաշխարհային ցուցահանդէս Պարիզում, որտեղ մեր երկրի մասնակցութիւնը շատ թոյլ էր: Չը կար կազմակերպութիւն, որ միացնէր շատերին՝ լուրջ գործ կատարելու, այնպէս որ առանձին անհատներ միայն մասնակցեցին այս կամ այն ցուցահանդէսին: Անկասկած, շատ դժուար է մեր երկրի արդիւնագործների համար մասնակցել ամեն մի ցուցահանդէսին.—ճանապարհների անյարմարութիւնները, մեծ ծախսերը, ընդհանրապէս փոխանակութեան դեռ թոյլ շարժումը անկարելի են դարձնում ուղարկել մեր երկրի արդիւնքը զանազան ցուցահանդէսներ: Բայց հէնց այդ աչքի առաջ ունենալով, պէտք է աշխատենք, որ գոնէ նշանաւոր ցուցահանդէսներում ներկայանանք ընդարձակ կերպով և գոնէ այդտեղ շփվենք ուրիշ արդիւնագործների հետ, ծանօթացնելով նրանց մեր երկրի արդիւնքների հետ և փոխ առնելով նրանցից՝ զանազան կատարելագործութիւններ:

Մենք կարծում ենք, որ նպատակայարմար կը լինէր, եթէ մենք առաջուց կազմէինք մեր երկրում մի նախապատրաստական ցուցահանդէս և ապա գնայինք Պարիզ: Ինչպէս անցեալում, նոյնպէս և այժմ պէտք է այդ գործը իր վրա վերցնի կովկասեան գիւղատնտեսական ընկերութիւնը: Այդ ընկերութիւնը, որի գոյութեան յիսնամեակը լրանում է նոյնպէս 1900 թւին, պարտաւոր է հաշիւ տալ իրան՝ մեր երկրի արդիւնագործութեան մասին թէ այդ յիսնամեակի, և թէ քսաներորդ դարը մտնելու առիթով:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՕՐԷՑՕՐ
XXXVIII

Մեզ ասում են. «Ինչ արժէք ունի խելքը, տաղանդը, գիտութիւնը, հասարակական դիրքը. այժմ այդ ամենը պատկանում է նրանց, որոնք փող ունեն, հարուստի անուն են կրում»: Եւ այդ խօսքերը կարծէք չեն համարվում հրէշաւոր, անմիտ, ծիծաղելի, այլ բաւական լուրջ և խելացի...

Մեռելները փորձում են յարութիւն առնել: Վաղուց գերեզմանի մէջ դրած հասկացողութիւնները, որոնց թաղումը մեր հասարակութիւնը կատարել է սրանից տասն, քսան տարի առաջ, շարժումներ են գործում գերեզմանի մէջ և փորձում են նորից գլուխ բարձրացնել: Կապիտալիստը, ոչինչ խելք, շնորք, տաղանդ և հասարակական գործունէութիւն չունեցող հարուստը զօրաւոր և անյաղթելի է դառնում ոչ միայն իր գործարանի բանւորների, կամ իր գրասենեակի ծառայողների առաջ, այլ և հասարակական գործերում, այն տեղերում, որտեղ բազմելու պատիւը պիտի պատկանի միայն այն մարդկանց, որոնք ներկայացուցիչ են ոչ թէ «ոսկու տոպրակների», այլ խելքի և գիտութեան, նրանց, որոնք պատիւ ունեն հասարակութիւնը և նրա հիմնարկութիւնները ներկայացնելու: «Բօրսայի զարդը» փորձում է «հասարակութեան զարդ» լինել և խորհուրդներ տալ այնպիսի բաների մասին, որոնք նոյնքան կապ ունեն կապիտալի հետ, որքան տաղանդի աղբիւրները փողի աղբիւրների հետ...

Փորձեր են անում յուսահատ, ողբերգական փորձեր՝ վերակենդանացնելու մեր մէջ Պօլսի էֆէնդիների գաղափարների թագաւորութիւնը, գաղափարներ, որոնք վաղուց ջարդ ու փշուր են եղել, հաւատացնելով միամիտ հասարակութեան, որ գործ կատարելու համար այժմ այլ ևս շնորք, խելք, շիտակութիւն և գիտութիւն չէ պահանջվում, այլ փաստաբանական ճարպիկութիւն, ցինիզմի հասած անամօթութիւն և վերջն էլ՝ մի ահագին կոյտ ասիական ամենաստոր տեսակի շողոքորթութիւն...

Մեզ ուզում են համոզել, որ աշխարհիս երեսին այժմ մեծութեան առաջին պայմանը ոսկին է. ուզում են հաւատացնել, որ ամենաբարձր դիրքը նա ունի, ով որ և է բանկի կառավարիչ կամ դիրեկտոր է, ամենախելօք խորհրդականը նա է, որի ամբողջ խելքը՝ մարմնացած եղուփտութիւն է, և ամենատաղանդաւոր գրողը նա, որի գրչից հոսում է չը տեսնված և չը լսված շողոքորթութիւնների անվերջ հոսանք...

Մեռած գաղափարները փորձում են յարութիւն առնել, հասարակութեան համար գերեզման մտած մարդիկ՝ ուզում են Ղազարոսի դերի մէջ մտնել: Բայց միթէ հնարաւոր է այդ: Պատասխանեցէք...

Խ. Մալումեան

ՄԻ ՆՈՐ ԿՏԱԿ

Հինգշաբթի, յունվարի 29-ին, Թիֆլիսի «Գըրանդ Օտել» հիւրանոցում վախճանվեց ատրպատականցի հայ Ստեփան Խիտրով (Խիթարեան), որ կտակով թողել է իր կարողութեան մեծ մասը Թիֆլիսի Ներսիսեան դպրոցին: Կտակը կազմված է տնային ձևով՝ վկաների ստորագրութեամբ, 1892 թւին: Նրա բովանդակութիւնը համառօտ կերպով հետևեալն է: Հանգուցեալը չէ թողել անշարժ կալուածքներ, իսկ շարժականը բաղկացած է տնային իրեղէններից և բանկերին յանձնած գումարներից: Ներսիսեան դպրոցի հաւատարմատարը պէտք է վաճառի տան իրերը և ստացած գումարը բաժանի աղքատներին: Երկու խաղարկական տոմսակներ, սեղանի արծաթեղէնը և 6000 րուբլի գումար պէտք է հասնի Խիտրովի ազգականուհի Եկատերինէ Ծերալեանին: Տարեկան 180 րուբլի պէտք է ուղարկվի հանգուցեալի քրոջը՝ Քութայիս: Մնացած գումարը կարգադրել է այսպէս:—Ամեն տարի ուղարկել Մոսկվայի համալսարանը 100—120 րուբլի, իբրև ուսման վարձ ամենաչքաւոր հայ ուսանողի համար (հանգուցեալը ինքը Մոսկվայի համալսարանի ուսանող է եղել): Այդ նպատակով պէտք է յետ դնել յատկապէս 3000 րուբլի և նրա տոկոսը գործադրել: Կովկասեան հայոց Բարեգործական ընկերութեան յատկացնել 1000 րուբլի, մտցնելով նրան անձեռնմխելի գումարների շար-

---

ընտանիքը: Ամենքը լաց էին լինում... Լաց էր լինում ինքը, Բարսեղը, ձախ ձեռքով ցոյց էր տալիս միւս ուսը, որ փաթաթված էր փաթաթանների մէջ. լաց էր լինում նոյն իսկ ծծկեր երեխան, նա, որին մայրը երեք օր պահել էր մոխրի մէջ թաղած: Բարսեղի կինը ողորմութիւն էր աղերսում... Թշուառութիւնը անհերես է դարձնում մարդուն: Մելիքը մի քանի անգամ ասաց որ լաւ է, բաւական է, յանձնեց վարդապետին, որ խնամէ այդ ընտանիքը. բայց կինը դրանով բաւական չէր, խնդրում էր որ մելիքը լսէ ամեն ինչ, իմանայ թէ ինչ արին անօրէնները... Ձիաները պատրաստ են, Ասլանը նստել է, գնում է, իսկ Բարսեղի կինը կպել է մելիքին, աղաչում է...

Սա դուրս եկաւ համբերութիւնից, յանկարծ զոռաց խեղճերի վրա: Եւ նրանք լուռ ու մունջ յետ քաշվեցան, նորից մտան թոնրատունը:

Ձիաւորները գնացին դէպի վանքի դուռը:

—Դու բարկացար, հարցրեց Ասլանը:

—Ի՞նչ անեմ, բարկութիւնն էլ երբեմն ծածկում է մարդու անկարողութիւնը...

Բայց յետոյ, դրսում: Այնտեղ, ձիների մէջ, երևում էին տղամարդիկ, կանայք, երեխաներ: Ամենքը առաջ վազեցին կիսամեռ, ցրտահար, կապտած. կանչում էին, հեծեծում, ուզում էին ընկնել մելիքի ձիու ոտների տակ...

—Գնացէք վանք, ես վարդապետին ասել եմ, գնացէք, գնացէք, անդադար կրկնում էր Մելիք-Աւանը ճանապարհ բաց անելով ձիու համար:

Ի՞նչ պիտի անէր վարդապետը: Այստեղ էլ նոյն աղաչանքն էր, այստեղ էլ խնդրում էին, որ մելիքը լսէ ամեն մէկին, ճար անէ: Աղաղակները, հեծեծանքները սաստկանում էին. ո՞ր մէկին լսել, ինչպէս լսել...

Եւ մելիքը շարժեց ձիու սանձը, բայց հեծեծանքները, լացը, ճիչերը չը յուսահատվեցան, վազեցին նրա ետևից: Դա մի հալածանք էր. Դիզակի տէրը յոյսը դրել էր ձիու վրա, իսկ ձին երբեք անկատար չէր թողել իր տիրոջ կամքը: Աղաչողները, ձիների մէջ վազվզողները յետ մնացին: Այլ ևս ձայներ չէին լսվում:

—Դու փախար, խաբեցիր, նորից հարցրեց Ասլանը և կանգնեցրեց ձին:

—Ի՞նչ արած, դրանք էլ միջոցներ են անկարողութիւնը ծածկելու համար... Եւ յետ նայելով դէպի վանքը, նա աւելացրեց.

—Հաշտվեցէք, համբերեցէք... այս են ասում հեռաւոր մարդիկ, նրանք, որոնք այսպիսի բաներ չեն տեսնում...

—Թողնենք տեսնողներին և չը տեսնողներին: Ինձ թոյլ տուր, մելիք, հէնց այստեղ բաժանվել քեզանից: Այստեղից ես ուղիղ դէպի սարը կը գնամ...

—Ճանապարհ չը կայ այս կողմից, պատասխանեց մելիքը, նայելով դէպի բարձր, ուր ցցված էին սարի ձիւնապատ լանջերը:

—Մի և նոյն է, ես առանց ճանապարհի էլ կերթամ. ո՞վ է այսպիսի ժամանակ ճանապարհ որոնում...

—Մինչև Սխնոն-Աղբիւրը մենք միասին կը գնանք և կը խօսենք...

—Իմ տեսածից և լսածից յետոյ ինչ խօսք կարող է լինել:

Մելիքը ծիծաղեց:

—Խեղճ պատանի, ասաց նա, տեսնելով որ Ասլանը յամառում է.—մի քանի ժամ է, որ տեսնում ես մեր օրը, և փախչում ես...

—Այո, ես լաւ եմ համարում հեռանալ, ոչինչ չը տեսնել:

—Ի՞նչ է, դու մեղադրում ես ինձ...

—Ոչ, ոչ... Ես այլ ևս չեմ կարողանում տեսնել քեզ այդ դրութեան մէջ... Իմ սիրտը ցաւում է...

—Իրաւունք ունես, ամեն մէկը կարող է խըղճալ ինձ...

—Ոչ, մելիք, ես այդ չեմ ասում: Պարսիկ իշխանաւորների սառն, անտարբեր դէմքերը ինձ զզուեցրել էին: Ես մի շաբաթ չէի դիմանայ Պարսկաստանում, եթէ իմանայի թէ դու կարող ես ուրիշին յանձնել իմ պաշտօնը: Ամեն օր մի և նոյնը. գոնէ այդ մարդիկ անկեղծ լինէին, գոնէ ասէին այն, ինչ որ ունեն իրանց սրտի մէջ: Ես զզվեցի նրանց շողոքորթութիւնից, նրանց կիսատ-պռատ խոստումներից, ակնարկներից: Անտանելի է մուրացկանութիւնը, բայց մուրացկանից հազար անգամ վատ է այն մարդը, որ ծեծում է մեծերի դուռը, խնդրում է ոչ թէ մի կտոր հաց, մի չնչին ողորմութիւն, այլ մի ահագին գործ—օգնութիւն: Մարդը մի կտոր հացն էլ հեշտութեամբ չէ տալիս ողորմութիւն, իսկ ես պարսիկներին պիտի համոզէի որ գան, մեզ համար արիւն թափեն: Պարսիկը պիտի մարդասիրութիւն ցոյց տար... Ես եկայ այս անհեթեթութիւնը քեզ յայտնելու: Օրերով ճանապարհ էի կտրում, յոյս ունենալով որ Արաքսի այս ափը դեռ պահպանում է լեռնցու ծիծաղկոտութիւնը: Լեռան մարդը իր դժնդակ կեցութեան մէջ լայն ու բաց սիրտ ունի: Միշտ դժոխք է բացված նրա առաջ, բայց նա ասում է. «Ոչինչ, մենք կը յաղթենք»: Դիզակի տէրը լեռնցու կատարելատիպն է: Այսօր առաւօտեանից ես սպասում էի նրա հեգնական ծիծաղին, սպասում էի որ նա իսկոյն կարտասանէ լեռնցու «Ոչինչը», բայց իզուր: Դժոխքը կոխել է մեր բոլոր լեռները, և ես վճռեցի էլի գնալ Պարսկաստան, էլի փորձել ամեն միջոց... Ինձ քչում է այն, որ Մելիք-Աւանը չէ կարող մնալ այդ դրութեան մէջ: Հասկանում եմ, ճար չը կայ: Մենք մահ կը գանք ճարի ետևից, կորոնենք ամեն տեղ: Դու չահէքվանցիների մասին ես ասում: Գիտեմ որ ոչինչ չի լինի, բայց ինչ փոյթ. այդ չի լինի, մի ուրիշը հօ կը գտնենք: Ինձ հրաման տուր, մելիք, և ես չեմ բաւականանայ չահէքվանցիներով. կամենում ես, ես կանցնեմ Աւղանիստան, Հնդկաստան, Արաբիա... Ամեն տեղ մահ կը գամ, ուր որ դուռ կը տեսնեմ, կը ծեծեմ... Եթէ մենք առանց դրսի օգնութեան այսպէս պիտի մնանք, ո՛ ես աշխարհի ծայրն էլ կը գնամ դաշնակից օգնական գտնելու...

Մելիք-Աւանը խոնարհվեց իր ձիուց, գրկեց երիտասարդին, և համբուրելով նրա ճակատը, ասաց.

—Գնա, որդի, ես քեզ չեմ պահի... Աստուած քեզ հետ, դու լաւ ես հասկանում մեր դրութիւնը... Մինչև գարուն... Եթէ օգնութիւն չը եկաւ, մենք կորած ենք: Այն ժամանակ դու այսպէս չես տեսնի Մելիք-Աւանին. կը տեսնես որ նրան ծաղրում է վերջին խոզարածը: Աշխատենք... Ես էլ չեմ հաւատում, որ մի բան դուրս գայ քո այս ճանապարհորդութիւնից, բայց եթէ մեր վերջն է, թող պարզ երեսով մտնենք հողի մէջ և մեզանից յետոյ եկողները, կանգնելով մեր գերեզմանի քարի վրա, չը հայհոյեն, այլ ասեն. «Խեղճեր, դուք ոչինչ չը խնայեցիք, դուք փորձեցիք բոլոր միջոցները»: Մի բան էլ կայ, որ ես մոռացայ յայտնել քեզ: Ես և Մուստաֆա-փաշան բարեկամներ ենք: Նա հաւատում է, որ ես հաշտվել եմ իմ դրութեան հետ, իսկ ես հաւատում եմ որ փորձված աղուէսը դեռ շատ մտքեր ունի, թէև յայտնի է, որ փորձված աղուէսը ջուխտ ոտով է թակարդի մէջ ընկնում: Մենք միմեանց պատիւներ ենք անում: Արդեօք մի օգուտ կը լինի այս բարեկամութիւնից... Դու էլ մտածիր...

Նրանք նորից համբուրվեցան: Ասլանը մտրակի մի հարուածով հարկադրեց իր ձիուն սլանալ դէպի վեր, լեռնային կածանով, որ սպիտակ ժապաւէնի նման նշմարվում էր խոր ձիւների մէջ: Նրան հետևեց Պօղոսը, իսկ Հայրապետը, որ սպասում էր ձորի մէջ, տեսաւ որ մելիքը ցած է գնում և երկու անգամ յետ նայեց՝ Ասլանին տեսնելու համար: Նա դարձեալ նոյն Մելիք-Աւանն էր. լուռ, անտարբեր: Երիտասարդից բաժանվելուց յետոյ նա իր բոլոր մտքերն ու զգացմունքները նորից պինդ փակեց իր սրտի մէջ և այժմ տանջված, մխիթարութեան կարօտ աշխարհի առաջ երևան էր գալիս Դիզակի տէրը. դա մի տարօրինակ մարդ էր. տեսնում էր, լըսում էր, բայց անխռով ու անզգայ էր, ինչպէս մի ժայռ:

(Կը շարունակվի)

քը: Մնացած գումարով, որի քանակութիւնը կը պարզվի հաշիւները կարգի բերելուց յետոյ, Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձութիւնը պէտք է պահի մի, կամ եթէ միջոցները ներեն, երկու որդեգիր Խիտրովի անունով: Այդ որդեգիրները իրանց ուսումը պէտք է շարունակեն Ռուսաստանից ուսումը պէտք է շարունակեն Ռուսաստանի և ոչ արտասահմանի բարձրագոյն դպրոցներից մէկում, ստանալով սկզբնական ծախքերի համար մի յայտնի գումար Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձութեան անօրինութեամբ: Հանգուցեալը խնդրում է յուղարկաւորութիւնը կատարել հասարակ կերպով և թաղել նրան Վերայի գերեզմանատանը իր եղբօր գերեզմանի մօտ: Կտակի վկաներն են՝ Աւետիք Վարդապետեան և Վասիլ Մելիք-Մինասեանց:

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հէքեաթներ. 1) „Ճշմարտութիւնը միշտ յաղթում է“ 16 երես, գինը 40 կ., 2) „Օբերոնի հրաշալի եղջիւրը“, 20 երես, գինը 40 կ., 3) „Լուսբեսիկ“, 14 երես, գինը 40 կ., Հրատարակութիւն Հրատարակչական ընկերութեան, Թիֆլիս, 1897 թ.

Հէքեաթը ամենալաւ արտայայտիչն է համամարդկային քաղաքակրթութեան տարրական ձեւերի և ամենալաւ միջոցը՝ մանուկին հաղորդակից անելու այդ քաղաքակրթութեանը այն հասակում, երբ նրա հոգին մատչելի չէ ուրիշ ազդեցութիւնների՝ այդ ուղղութեամբ: Յայտնի է, որ ամեն մարդ իր անհատական կեանքի ընթացքում անցնում է յաջորդաբար այն շրջանները, որ անցել է մարդկութիւնը իր բազմադարեան էվօլիւցիայի ընթացքում: Հէքեաթը ստեղծվել է այդ էվօլիւցիայի այն շրջանում, երբ մարդկային միտքը առաջին անգամ սկսել է հետաքրքրվել երեւոյթների պատճառներով ու բարոյական իմաստով և առաջին անգամ հնարաւորութիւն է ստացել թռիչք գործել աւելի բարձր, քան այն աշխարհը, որ կազմվում է մարմնի զգայարանքների անմիջական տպաւորութիւններից: Այնուհետև հէքեաթը անցել է սերունդից սերունդ ու ազգէ ազգ, փոփոխվել է, հարստացել է բովանդակութեամբ, պահպանելով իր մէջ միայն այն, ինչ որ համապատասխան է եղել մարդկային բնութեան էական կողմերին և ինչ որ հակառակ չէ եղել թէև դանդաղ կերպով, բայց այնու ամենայնիւ առաջադիմող ժողովրդի աշխարհահայեացքին: Հէքեաթը համամարդկային անգիր գրականութեան արտադրութիւն է, որ ամեն ազգի մէջ ստացել է առանձին ազգային բնաւորութիւն: Երբ պառաւ տատը պատմում է թոռին հէքեաթներ, մանրամասնութիւնների մէջ արտայայտվում է, ի հարկէ, այդ պառաւ տատի անհատական ներքին աշխարհը, բայց ընդհանուր առմամբ՝ մանուկի հետ պառաւի բերնով խօսում է ամբողջ մարդկութիւնը, հաղորդելով նրան իր՝ բիւրեղի նման պարզ և մաքուր կոյսի նման գեղեցիկ ու միամիտ ոճով իր տիեզերագիտական հայեացքները, իր բարոյական փիլիսոփայութիւնը, իր յաղթութիւնները զօրեղ բնութեան դէմ մղած կռւում, իր երազները լաւագոյն ապագայի մասին և իր տենչը բարիի և գեղեցկի յաղթանակի համար:

Հէքեաթը երեխայի հոգու համար նոյնն է, ինչ որ կաթը նրա մարմնի համար, և ազգային հէքեաթը նոյնքան անհրաժեշտ սնունդ է բարոյական տեսակէտից, որքան մօր կաթը ֆիզիկական տեսակէտից: Երեխայի դաստիարակութիւնը պէտք է սկսվի ազգային հէքեաթներով: Հարց է՝ պէտք է տալ արդեօք երեխաներին օտարազգի հէքեաթներ, ուրիշի կաթ: Չը գիտենք՝ որքան օգտակար կարող էր լինել ուրիշի կաթը մօր կաթից յետոյ, բայց, ինչ վերաբերում է օտարազգի հէքեաթներին, մենք նրանց շատ օգտակար ենք համարում, եթէ միայն նրանք հաղորդվում են երեխաներին ազգային հէքեաթներից յետոյ և ոչ թէ ազգային հէքեաթների փոխարէն: Ազգային հէքեաթներով բաւական զարգացած մանուկի միտքը արդէն ընդունակ կը լինի ըմբռնելու և այնպիսի ձեւերով արտայայտված համամարդկային գաղափարները, որոնք յատուկ են օտար ազգերին, և ըմբռնելով այդ գաղափարները այդ ձեւերով, նա աւելի կընդլայնի իր մտաւոր և բարոյական հորիզոնները:

Այդ տեսակէտից չէ կարելի համակրութեամբ չը վերաբերվել Հրատարակչական ընկերութեան ձեռնարկութեանը՝ փոխադրել և հայ մանուկին մատչելի դարձնել օտար ազգերի ընտիր հէքեաթները: Որքան աջող է կատարվում այդ ձեռնարկութիւնը, այդ էլ ջոկ հարց է:—Այն երեք հէքեաթներից, որոնց առիթով գրում ենք, միայն մէկն է կատարելապէս աջող—այն, որ կրում է «Ճշմարտութիւնը միշտ յաղթում է» վերնագիրը: Այդ հէքեաթը մի գեղեցիկ բարոյախօսական պատմուածք է՝ փոխադրված այնքան լաւ ոճով, որ կարծէք թէ ամենեւին թարգմանութիւն չը լինի: Եթէ այդ հէքեաթը գրված է աւելի մանուկի սրտի վրա ազդելու համար, «Օբերոնի հրաշալի եղջիւրը» գեղեցիկ նիւթ է տալիս նրա երեւակայութեանը և հիւմօրիստիկական ճաշակին: Փոխադրողը կարողացել է այդ նիւթը հաղորդել հայ մանուկին մատչելի ոճով, թէև ցանկալի կը լինէր, որ այդ ոճը լինէր աւելի բնական և կենդանի: Ցաւալի է միայն այն, որ փոխադրողը անհրաժեշտ է համարել պահել խալիֆայի ատամների հանելը: Եթէ շատերը հէքեաթներին դէմ են, այն է պատճառը, որ, նրանց առելով, հէքեաթները իրանց հրէշներով խանգարում են երեխայի երեւակայութիւնը, մահաւատ են դարձնում նրան, իսկ միւս կողմից, զանազան գաղանային վարմունքներ իբրև քաջագործութիւն առաջ բերելով, վայրենացնում են երեխայի սիրտը: Այդ նկատողութեան մէջ որոշ չափով ճշմարտութիւն կայ, և ամեն հէքեաթ փոխադրող կամ կազմող պէտք է այդ ի նկատի ունենայ և դրա համաձայն փոփոխութիւններ մտցնի հէքեաթների մէջ: Դրան բոլորովին հակառակ կերպով է վարվել երրորդ հէքեաթի, «Լուսբեսիկի» փոխադրողը: Այդ հէքեաթը հայերէնում այնպիսի տպաւորութիւն է գործում, կարծէք բովանդակութիւնը մզված լինի, այնպէս որ ժողովրդական բանաստեղծութեան վառ գոյները և բարոյական իմաստը միջից դուրս են եկել ու տակին մնացել է միայն հրէշայինը և անբարոյականը: Թարգմանութեան լեզուն էլ անհամեմատ վատ է, քան առաջին երկու հէքեաթների լեզուն:—Երեք հեքեաթների արտաքինն էլ լաւ է, մինչև անգամ չքեղ. տպագրական սխալներ շատ քիչ կան: Տ. Ց.

ՀԱՅՈՑ ԹԱՏՐՈՆ

Չորեքշաբթի, յունվարի 28-ին, տիկին Փառանձեմ իր բենեֆիսի համար իբրև գլխաւոր պիես ընտրել էր «Սխալ հաշիւ» կօմեդիան, որ աֆիշայում Ա. Երիցեանի հեղինակութիւն է անուանված, մինչդեռ ինքը՝ պ. Երիցեան չէ ծածկում, որ այդ փոխադրութիւն է, և պէտք է աւելացնենք մեր կողմից, շատ աջող փոխադրութիւն, եթէ միայն այնպիսի պահանջներ չանենք այդ պիեսից, որ կարելի է և պէտք է անել ամեն մի կօմեդիայից: Չը կայ կօմեդիա առանց որոշ, կենդանի և տիպային բնաւորութիւնների, մինչդեռ «Սխալ հաշւի» մէջ կան միայն բնաւորութեան գծեր, թէև ճիշդ դիտված և շնորքով վերարտադրված գծեր: Իբրև կօմեդիա «Սխալ հաշիւը» անկատար թոյլ է, բայց նրանից կարող է դուրս գալ շատ սիրուն վօդեվիլ, 3 գործողութեամբ, եթէ կրճատվեն զանազան «առևտրականների» ու ծառաների գրեհկական, վուլգար խօսակցութիւնները, և եթէ բոլորովին դուրս գցվի միջից Միջնորդեանի անգոյն և աւելորդ դերը: Ի դէպ, ինչու համար են թխվում այդ Միջնորդեան, Սաղմոսեան, Պարզամտեան ազգանունները, որոնք բաւարարութիւն կարող են տալ միայն անզարգացած գրական ճաշակներին: Պիեսը անցաւ լաւ անսամբլով, եթէ չը հաշւենք պ. Գնդունուն, որի խաղը շատ թոյլ էր, և Սաղմոսեանին ու Պարզամտեանին, որոնք իբր թէ առևտրականներ էին ներկայացնում, բայց աւելի ծառաների էին նման: Շատ կենդանի անցաւ Մաղաթեանի «Մաչօյի կտակը» վօդեվիլը, որի տպաւորութիւնը սակայն փչացրեց տ. Փառանձեմ իր խաղի այնպիսի մանրամասնութիւններով, որոնք ներելի են միայն բալագաններում,—կօշիկները հանդիսատեսների առաջ հանելով և բեմի վրա խելագարի նման թռչկոտելով: Դրանք այնպիսի բաներ են, որ կարող են վիրաւորել ամեն մի փոքր ի շատէ կիրթ ճաշակ: Ժողովուրդ քիչ կար. տիկինը ստացաւ միայն մի ինչ որ ծրար: Տ. Ց.

ՀԱՅՈՑ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐԸ ԲԱԳՒՈՒՄ

Յունվարի 24-ին, „Զ ա ր լ է յ ի Մ օ ր ա ք ո յ ր ը“, Փարս 3 գործ., հեղ. Բրանդօն Թօմասի, Թարգ. Եազօն Ամիրեանի:

Այս Փարսը այն տեսակի հիւմօրիստիկական գրուածներից է, որոնք յարգված են միմիայն զուարճութեան համար և այդ կողմից հազիւ թէ իր նմանը ունենայ: Դրա հետ միասին ունի և այն առաւելութիւնը, որ հիւմօրը անմեղ է, ազատ երկդիմի խօսքերից և ակնարկներից, որոնք ֆրանսիական նոյն տեսակի գրուածներում հիւմօրի հիմքը և աղբիւրն են կազմում: Հասարակութեան ծիծաղը, որը ներկայացման ընթացքում գնալով աճում է, առողջ և մաքուր ծիծաղ էր, մի երեւոյթ, որ առհասարակ յատուկ է անգլիական հիւմօրիստիկական գրականութեան: Բրիտանացու գոյութեան պայմանները այնպիսի առողջ և մարդու բնաւորութեան անկախութեան նպաստող տարրերից են բաղկացած, որ այդ զգացվում և արտայայտվում է նրա կեանքի նոյն իսկ երգիծաբանական գծերի մէջ:

Իր բենեֆիսին, իր ամպլուայի տեսակէտից, պ. Արաքսեան յարմար պիես էր ընտրել: Մեծ աջողութեամբ և կօմիզմով խաղաց դերասանը լօրդ Ֆրենկերտ Բաբերլէյի դերը (Օկսֆորդի ուսանող): Իբրև բենեֆիցիանտ արժանացաւ ընծաների: Մնացած դերասանները ընդհանրապէս աջող խաղացին. բարդ և դժուար դեր հոգեբանական տեսակէտից չը կար: Մի բան միայն պիտի նկատենք, որ դերասանները խաղը այնպէս տարան, որ տիպերը աւելի ֆրանսիացու, քան թէ անգլիացու տպաւորութիւն էին թողնում: Պէտք է աչքի առաջ ունենալ, որ անգլիացին ինչ գրութեան մէջ և ինչ դասակարգի ներկայացուցիչ էլ լինի, նրա անձնաւորութեան վրա միշտ կայ յայտնի լրջութեան կնիք, որը երբեմն և անշարժութեան է հասնում: Ս.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԵՐՍԷՍ Ե ԵՒ ԻՇԽԱՆ ՎՈՐՈՆՑՈՎ

„Патріархъ всѣхъ армянъ Нерсесъ V, князь М. С. и княгиня Е. К. Воронцовы въ ихъ частной перепискѣ“. А. Ерицова. Թիֆլիս, 1898. գինը անյայտ

Լոյս տեսաւ Ալէքսանդր Երիցեանի այդ նոր աշխատութիւնը, որի մէջ զետեղված են Ներսէս կաթողիկոսի և Կովկասի անմոռանալի [illegible]

[illegible]

թիւն յայտնեցի Տէր Աստուծուն, որ իր իմաստնագոյն Օծեալի սրտում գրեց այդքան բարերար մի միտք, իսկ յետոյ, ամենամաքուր սրտից և հոգու խորքից փութալով յայտնել ձեր պայծառափայլութեանը իմ շնորհաւորութիւնը այդ պաշտօնը ստանալու առիթով,—մաքիս մէջ շնորհաւորում եմ ինձ և ձեր բարերար կառավարութեան յանձնած ամբողջ ժողովուրդը: Ես կատարելապէս համոզված եմ, որ Վրաստանը և ամբողջ Կովկասը ձեր, վսեմափայլ կոմս, կառավարութեան տակ ոչ միայն շուտով թեթեւութիւն կը զգան իրանց վրա մինչև այժմ ծանրացած հարստահարութիւններից, այլ և նրանց բնակիչները ընդմիշտ կամրապնդեն իրանց բարօրութիւնը և առաջադիմելով հետզհետէ, համայն Ռուսաց Գահի միւս բոլոր հաւատարիմ հպատակների կարգը կանցնեն: Ուստի, տեսնելով ներկայ դէպքի մէջ ամենակարող Աստուծու բացարձակ ողորմութիւնը, որը յանձին ձեր, վսեմափայլ կոմս, ուղարկում է Վրաստանին և Անդրկովկասին, ինձ մնում է միայն աղաչել Նրան.—թող Նա շատ տարիներով երկարացնէ ձեր պայծառափայլութեան օգտակար կեանքը, թող այդ նոր դժուար ասպարէզում ամրապնդէ ձեր ոյժերը և այժմ ձեր կառավարութեան յանձնվող ժողովրդի հեռաւոր սերունդի մէջ փառաւորէ ձեր առանց այդ էլ փառաւոր անունը:

«Ամենախորին յարգանքով և ամենակատարեալ անձնուիրութեամբ պատիւ ունեմ լինել միշտ ձեր պայծառափայլութեան համար անխոնջ աղօթարար և ձեր ամենախոնարհ ծառայ: Ամենայն հայոց կաթողիկոս Ներսէս: Յունվարի 17, 1845 թ.—Քիշինեվ»:

Կովկասի նոր փոխարքան Թիֆլիս հասաւ 1845 թ. գարնանը, իսկ Ներսէս եկաւ նոյն տարվայ դեկտեմբերին: Թիֆլիսը փառաւոր ընդունելութիւն արաւ կաթողիկոսին: Նոյն օրը Ներսէսը Վորօնցովի մօտ թէյ էր խմում: Նրանց յարաբերութիւնները միանգամայն բնտանեկան էին, խիստ մտերմական: Ներսէսը իշխանուհի Վորօնցովային անուանում էր «душечка» (հոգեակ): Փոխարքան խորհրդակցում էր կաթողիկոսի հետ զանազան վարչական գործերի վերաբերմամբ: 1846 թւին Վօրօնցով կամենում էր Թիֆլիսում առևտրական դպրոց հիմնել, դա նրա և Ներսէսի վաղուցվայ բաղձանքն էր: Ուղարկելով Ներսէսի մօտ իր պաշտօնեաներից մէկին, Վօրօնցով գրում էր.

«Թոյլ տուէք, ձերդ վեհափառութիւն, յանձնարարել ձեզ այս նամակը ներկայացնող պ. Գագէմէյստերին, որ վաղուց անխոնջ և օգտակար կերպով գործ է ածվում այս երկրի զանազան պէտքերի համար: Մենք նրա հետ խօսել ենք այստեղ առևտրական դպրոց ունենալու անհրաժեշտութեան մասին. բայց որովհետև այդ բանը ամենից շատ օգտակար կը լինէր հայերի համար և այս գործի մէջ էլ, ինչպէս և միւս գործերի մէջ, ձեր կարծիքը ինձ համար թանկագին է, և ձեր աջակցութիւնը անհրաժեշտ, ուստի թոյլ տուէք նրան բացատրել ձեզ մի քանի հանգամանքներ և ենթադրութիւններ այս առարկայի վերաբերմամբ, և շնորհ արէք, մի մերժէք տալ նրան ձեր խորհուրդները և խրատները: Ցանձնելով ինձ ձեր աղօթքներին և այլն՝ Մ. Վօրօնցով»:

Ներսէս, ի հարկէ, եռանդով կպաւ այս գործին և Թիֆլիսի հայ վաճառականները որոշեցին. «Հայկական հասարակութեան միջոցներով հիմնել Անդրկովկասում Առևտրական դպրոց ի յիշատակ Թագաւոր Կայսր Նիկօլայ Առաջինի ամենաողորմած այցելութեան Էջմիածնի Աթոռին, որ տեղի ունեցաւ 1837 թւին»: Ինքը, Ներսէս, յօրինեց «Հայկական Առևտրական դպրոցի կանօնագրութեան» ծրագիրը:

Այդ առիթով իշխան Վօրօնցով հետևեալն էր գրում Նիկօլայ կայսրին իր տեղեկագրի մէջ. «Որպէս զի Անդրկովկասեան երկրի վաճառական դասակարգը միջոց ունենայ իր երեխաների օրինաւոր և իր կարողութեան ու պարագաներին համապատասխան կրթութիւն տալ, օգտակար կը լինէր բաց անել Թիֆլիսում Առևտրական դպրոց: Ես հաւաքում եմ այս առարկային վերաբերված հարկաւոր տեղեկութիւնները և ապագայ իմ դիտաւորութիւնները կը թողնեմ մինչև անդրկովկասեան դպրոցների բարեփոխութեան ընդհանուր ծրագրի քննութիւնը, բայց աւելի այն պատճառով, որ Ներսէս կաթողիկոսը, որ միշտ պատրաստ է և միշտ գիտէ օգնել ամեն մի օգտակար գործի մէջ, նոյնպէս ենթադրութիւն ունի հիմնել հայ վաճառական դասակարգի համար առևտրական դպրոց: Հայոց եկեղեցու այս յարգելի հովուի աջակցութիւնը շատ կը թեթեւացնէ այս գործերը»:

Մի ուրիշ տեղեկագրի մէջ Վօրօնցով գրում էր կայսրին.

«Ներսէսին ամենայն հայոց կաթողիկոս նշանակելը ունեցաւ շատ օգտաւէտ ազդեցութիւն հայկական եկեղեցու բարեփոխութեան և նրա գործերը կարգի բերելու վրա: Այս յարգելի ծերունու անխոնջ գործունէութիւնը և խնամատարութիւնը ընթացք տուեց շատ օգտակար ձեռնարկութիւնների, որոնք մինչև նրան մնում էին անշարժ: Եթէ նա կարողանայ իրագործել Էջմիածնում հայոց հոգևոր սեմինարիա բաց անելու իր վաղեմի դիտաւորութիւնը, այս հիմնարկութիւնը կունենայ շատ ձեռնտու հետևանքներ թէ յատկապէս հայոց հոգևորականութեան համար և թէ քաղաքական տեսակէտից, որովհետև կասկած չը կայ, որ այդ ժամանակ հայերը Կ. Պօլսից, Հնդկաստանից և Արևելքի ուրիշ տեղերից իրանց որդիներին կուղարկեն Էջմիածին՝ ուսում առնելու համար: Նա զբաղված է նոյնպէս Թիֆլիսի սեմինարիան լաւացնելու և մեծացնելու գործով. այդ սեմինարիայի սկիզբը ինքն է դրել, երբ կառավարում էր այստեղի թեմը և այն ժամանակից սեմինարիան կատարեալ մոռացութեան էր մատնված»:

Հայկական առևտրական դպրոցը, Ներսէսից անկախ պատճառներով, չը բացվեց:

(Կը շարունակվի)

ՆԱՄԱԿ ԲԱԹՈՒՄԻՑ

Յունվարի 26-ին

Մօտ երեք ամիս սրանից առաջ, տողերիս գրողը խօսելով «Մշակում» այստեղի քահանայական ա ն վ ե ր ջ խնդրի մասին և յայտնելով հասարակութեան ջերմ ցանկութիւնը՝ տեսնել իրանց մշտական հովիւ Մեսրոպ քահանայ Մելեանին՝ ընկերակցութեամբ կարապետ քահանայ Մալխասեանի, յոյս էր յայտնել, որ շուտով վերջապէս այստեղի հայերի այդ «գորդեան հանգոյցը» կը լուծվի։ Եւ յիրաւի, դրանից յետոյ, նորընտիր երէցփոխ Ս. Յարութիւնեանի հրաւիրած կրկնակի ժողովներից՝ յետոյ՝ հասարակութիւնը միահամուռ համաձայնութեամբ կազմում է համախօսական այդ երկու քահանաների վերաբերմամբ և տեղեկանալով կաթողիկոսի Թիֆլիս գալու մասին, յատկապէս յանձնարարում է երկու պատգամաւորներին՝ այդ համախօսականով ներկայանալ վեհափառին և ստանալ նրա հաւանութիւնը։ Դեկտեմբերի 31-ին, կաթողիկոսը՝ ընդունելով պատգամաւորներին, անմիջապէս հաւանութիւն է տալիս համախօսականին՝ սեփական մակագրութեամբ հաստատելով այդ երկու քահանաներին Բաթումի վրա, հրամայելով առաջնորդին՝ պատշաճաւոր ընթացք տալ այդ հրամանին։ Ի հարկէ, ամեն մարդ կը կարծէր, թէ հարցը վերջացած է և Բաթումի հայերը սպասում էին, որ հայր Մելեանը արդէն Զրօրհնէքի տօներին կը լինի Բաթում, ինչպէս այդ մասին բերանացի վեհափառը յայտնել էր պատգամաւորներին։ Բայց դուրս է գալիս, որ այստեղից է սկսվում հարցի նոր շրջանը,—այն շրջանը, որը մենք ցաւով սրտի պիտի անուանենք ա պ օ ր ի ն ո ւ թ ի ւ ն օրինական իշխանութեան կողմից։ Թիֆլիսի առաջնորդը իր կողմից առաջադրում է կոնսիստորիային տնօրինել այդ մասին։ Անցնում են օրեր, այստեղից երէցփոխը շարունակ հեռագիրներ և նամակներ է ուղարկում Թիֆլիս վեհափառին, առաջնորդին, կոնսիստորիայի անունով, բայց խնդիրը դարձեալ նոյն անորոշ դրութեան մէջ է... Մելեանի գալու մասին ոչ մի հաստատ տեղեկութիւն։ Վերջապէս մի օր երէցփոխը ստանում է գործակալ Դ. քահանայ Եարալեանից մի հեռագիր, որով նա յայտնում է, որ կաթողիկոսը հաստատել է յիշած քահանաներին և շուտով այդ մասին երէցփոխը կը ստանայ պաշտօնական գրութիւն։ Գալիս է և այդ պաշտօնական գրութիւնը։ Սակայն խնդիրը էլի մազաչափ առաջ չէ գնում։ Այդ միջոցներին Բաթումում էր գտնվում մի ուրիշ քահանայ, Խուցեան ազգանունով, որը եկել է այստեղ Փօթիից։ Սա ջերմ ցանկութիւն է ունենում նոյնպէս ընտրվել Բաթումի քահանայ, բայց քանի որ ընտրութիւնը եղած վերջացած էր, մնում էր նրան կ ո ղ մ ն ա կ ի մ ի ջ ո ց ն ե ր ի ն դիմել։ Ահա նա և նրան համակրող մի քանի անձինք կազմում են մի գրութիւն, 22 ստորագրութեամբ, ուր աղաւաղելով եղելութիւնը՝ դուրս են բերում առաջին կազմած համախօսականը կեղծ և չինծու, յայտնելով, որ իսկապէս ընտրվածներն են Մելեան և Խուցեան քահանաները, ուստի խնդրում են երկրորդ քահանայի նոր ընտրութիւն կայացնել։ Ինչպէս երևում է՝ կոնսիստորիայի ցանկութիւնն էլ հէնց այդ էր. ապա թէ ոչ ինչպէս բացատրել, որ մի կողմ թողնելով կաթողիկոսի բացարձակ հրամանը, ուշադրութիւն չը դարձնելով, որ մի քանի օր առաջ ինքը տեղեկացրել էր գործակալին այդ մասին, և վերջինս էլ յայտնել էր երէցփոխին և հասարակութեանը, կոնսիստորիան նոր որոշում է կայացնում, նշանակում է Էմմանուէլ քահանայ Նազարեանին գալ Բաթում, քննել Խուցեան քահանայի և 22 անձանց տուած բողոքները և ապա երկրորդ քահանայի նոր ընտրութիւն կատարել։

Ապա ուր մնաց վեհափառի հրամանը, կասէք դուք, ընթերցող։ Նա մոռացութեան է տրված, բայց ի պատիւ Բաթումի հայերի պէտք է ասել, որ նրանք լաւ ըմբռնեցին այդ կէտը և վճռեցին յիշեցնել ստորագրեալ մարմիններին իրանց պարտաւորութիւնները։ Մի քանի օր առաջ քաղաքում անակնկալ լուր է տարածվում, թէ կոնսիստորիան ուղարկել է քննիչ՝ ինչ որ մի բողոք քննելու և նոր ընտրութիւն կայացնելու համար։ Քննիչ քահանան շուտով նշանակում է ժողով և առանձին ցուցակով հրաւիրում է այն բոլոր անձանց, որոնք ստորագրել էին թէ համախօսականը (թւով 192 հոգի) և թէ բողոքը (22 հոգի)։ Բայց դրանցից դուրս ժողովին գալիս է կրկնակի թւով բազմութիւն հասարակութեան բոլոր խաւերից, որոնք ըստ երևոյթին շատ հետաքրքրված էին խնդրի նոր կերպարանափոխութեամբ։ Բացվում է ժողովը։ Դա երէկ էր, ամսիս 25-ին։ Նախագահողը յայտնում է իր «առաքելութեան» նպատակը և կամենում է արդէն անցնել բուն խնդիրներին։ Բայց ժողովականները գտնում են ս կ զ բ ո ւ ն ք ի խնդիրը, այն թէ՝ արդեօք ինչ իրաւունքով կոնսիստորիան նշանակում է քննութիւն մի խնդրի մասին, որ արդէն լուծված է կաթողիկոսի բացարձակ հրամանով, և որի մասին արդէն յայտարարված է նոյն կոնսիստորիայի կողմից գործակալին և նրա միջոցով՝ Բաթումի հասարակութեանը։ Ժողովականները մանրամասն պատճառաբանելով այդ կէտը՝ յայտնում են, որ իրանք չեն կարող մասնակցել այդպիսի մի անարդար քննութեանը, և սրանով բաժանել կոնսիստորիայի վրա ծանրացող անկարգապահութեան յանցանքը։ Յայտնելով, որ իրանց բողոքը կոնսիստորիայի ապօրինի վարմունքների դէմ կը հասցնեն սինօդին, դրանից յետոյ ժողովականների խուռն բազմութիւնը թողեց դահլիճը, որից յետոյ նախագահող քահանան ստիպված նոյնպէս հեռանում է։ Լսում ենք, որ հասարակութիւնը սաստիկ յուզված է կոնսիստորիայի և առաջնորդի բռնած այդ անբացատրելի ընթացքի դէմ և արդէն պատրաստում է ուղարկել սինօդին պատճառաբանված գրաւոր բողոք այդ բոլոր դէպքերի առիթով. մի և նոյն ժամանակ առանձին պատգամաւորութիւն գնալու է Թիֆլիս գանգատվելու վեհափառ կաթողիկոսին։ Մեզ մնում է ուրեմն դարձեալ սպասել, թէ երբ կը լինի այս բոլորի վախճանական ելքը։

Յ. Քօչարեանց

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

(Հեռագրով)

Ալեքսանդրապոլ, յունվարի 24-ին

Ողջունում ենք ամենօրեայ «Մշակը», որի մղած պայքարը, մաքերը և անկաշառ ոգին գտան շատ համակրողներ։ Ուրախութիւն յայտնելով «Մշակի» փայլուն անցեալի համար, ցանկանում ենք նրա ճշմարիտ բարեկամի՝ հայ ժողովրդի անկաշառ ղեկավարին և քաջարի հովանաւորին միշտ առաջադիմել, միշտ անարատ և բարձր պահել իր դրօշակը։ (Այս հեռագիրը ստացանք բաւական աղաւաղված կերպով)։

Պարսամեան, Բահրամեանց, Պահլաւունի, Մոճոռեանց, Փեշտմալճեան, Գուրգէնեանց, Խանոյեանց, Խահակեան, Թամրազեան, Խապերեանց, Մէլքոնեանց, Փալանջեանց, Նալբանդեանց, Մսերեանց, Հախումեանց, Բեբուրեան, Կարապետեան, Էլբակեանց, Յակոբեան, Ղասաբեանց, Տէր-Յովհաննիսեանց, Գեղամեանց, Ստամբոլցեան, Նալբանդեան, Տէր-Յարութիւնեանց, Ղազարեան, Խաչատրեան, Տէր-Կարապետեանց, Սէյլանեան, Տիգրանեանց, Ջմշկեան, Փորթուգալեան, Ղուբալեան, Միրզոեան, Ադամեանց, Նիկողայոսեանց, Երանոսեանց, քահանայ Գասպարեանց, քահանայ Ակուլեանց։

Թիֆլիս, յունվարի 26-ին

Մենք, վասպուրականցի գաղթականներս, կը փութանք ամենայն ուրախութեամբ յայտնել մեր անկեղծ շնորհաւորութիւններ՝ «Մշակի» ամենօրեայ հրատարակվելու և նրա 25-ամեակի առթիւ։ Կը բարեմաղթենք նրան, որ ազնիւ աշխատակիցների ջանքով երկար 25-ամեակներ բոլորէ։ Կոյրերին լոյս տուող, տգէտներին կրթող, ծոյլերին մտրակող ազնիւ «Մշակի» յաջողութիւն ու աւելի առաջադիմութիւն կը ցանկանք։ Թող բարձրանայ անմահ հիմնադրի դրօշակը, որ թշուառ գաղթականներին ցաւակից ու մխիթարողն է։

10 ստորագրութիւն

Դիլիջան, յունվարի 27-ին

Թող մեր ուրախութիւնն էլ խառնվի խմբագրութեան և «Մշակի» անթիւ յարգողների զգացմունքների հետ՝ «Մշակի» բարոյական յաղթութիւնների և առաջադիմութեան վեհ դրօշակը կրելու 25-ամեակի առիթով։ Հաւատում ենք, որ «Մշակի» ամենօրեայ դառնալը պիտի աւելի փայլուն պսակներ դնի մեծ գործիչի գերեզմանի վրա։ Ընդունեցէք բոլորիս կողմից սրտագին շնորհաւորութիւնները։

Միքայէլ վարդապետ Տէր-Մինասեանց, Տ. Համասփիւռ Զարգար-Նիկողոսեանց, Երուանդ Տէր-Մարտիրոսեանց, Երուանդ Մամիկոնեան, Սիրական Բուրնութչեան, Ազարէկ Մէյթարչեանց, Սարիբէգ Զարգար-Նիկողայոսեանց, Սարգիս Յովակիմեանց, Սարիբէկ Դաւթեանց, Ալահվերդի Դաւթեանց, օր. Շ. Քեանդարեանց, Մարտիրոս Սափարեանց, Արամ Տէր-Դանիելեանց։

Թիֆլիս, յունվարի 29-ին

Սրտանց շնորհաւորում ենք ճշմարտութիւն քարոզող «Մշակի» 25-ամեակը, նաև նրա ամենօրեայ հրատարակութիւնը։ Ցանկանում ենք կատարեալ յաղթանակ այն դրօշակին, որը բարձրացրեց քառորդ դար առաջ նրա անմահ հիմնադիրը։

Գէորգ Ղամազեանց, Պօղոս Գալստեանց, Կարապետ Եսիտեանց(?), Յովհաննէս Գալստեանց, Մկրտիչ Ջօմարեանց, Մկրտիչ Աւագեանց, Ստեփան Ռեազեանց, Վարդան Պարոնեանց, Եգոր Թարխանեանց, Միքայէլ Ղամազեանց, Գրիգոր Սարիբէգեանց, Գէորգ Յովհաննիսեանց, Ջիմշեր Ջանշեանց։

Շուշի, յունվարի 16-ին

(Հեռագրով)

Շնորհաւորում ենք «Մշակի» ամենօրեայ հրատարակութիւնը։

Կրասիլնիկեանց, Շահնազարեանց, Օհանեան, Տէր-Սահակեանց, Զոհրաբեանց, Մէհրեանց, Թորոսեանց, Լալազարեան, Տէր-Սարգսեանց։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Բագու, յունվարի 25-ին

Խոնարհաբար խնդրում ենք մի անկիւն շնորհել «Մշակի» մէջ հետևեալ գրութեան։ Յունվարի 5-ին մեր փոքրիկ աշակերտները՝ Սարգիս և Գէորգ Մելիքեաններ, Սարգիս, Լեոն և Նիկողայոս Կաճկաճեաններ, Ռուբէն Կրասիլնիկեան և Ալեքսանդր Դովլաթեան, մեր առաջնորդութեամբ «Աւետիս» մանգալով՝ ժողովեցին 810 րուբլի։ Նաև հինգամեայ Գօզիկ Ադամեանը առանձին «Աւետիս» մանգալով՝ ժողովել է 105 րուբլի։ Ուրեմն ընդամենը 915 րուբլի, որից հանելով կառքերի ծախքը, մնացած 895 րուբլին ուղարկվեց Կ. Պօլսի ռուսաց դեսպանին՝ հայոց պատրիարքի միջոցով հայ տառապեալ որբերին նպաստելու համար։ Ուղարկելով այս երկտողի հետ նուիրատուների ցուցակը «Մշակի» մէջ տպագրելու համար, յայտնում ենք մեր խորին շնորհակալութիւնը նուիրատու տիկիններին և պարոններին, որոնք իրանց դրամական նուիրաբերութեամբ ամոքելու են մեր թշուառ եղբայրակից որբերի դառն վիճակը։ Նուիրատուներն են՝ Հ. Մելիքեան 100 ր., Յ. Ադամեանց 100 ր., Ն. Շահգիլդեանեանց 100 ր., Ե. Եղիազարեանց 100 ր., Եղբ. Թումայեաններ 100 ր., Ա. Ծատուրեանց 100 ր., Յակ. Ադամեանց 50 ր., Եղբ. Կրասիլնիկեաններ 30 ր., Մ. Կաճկաճեանց 25 ր., տ. Հեղինէ Կրասիլնիկեանց 25 ր., Ա. Ղուկասեանց 25 ր., տ. Շողակաթ Մելիքեանց 25 ր., տ. Եղիս. Թումանեանց 20 ր., Միք. Արամեանց 10 ր. (տաս րուբլի), Յ. Ադամեանց 15 ր., տ. Հռիփսիմէ Ադամեանց 25 ր., Խ. Թումայեանց 15 ր., Ղ. Յակովբեանց 15 ր., տ. Մ. Թումայեանց 10 ր., Ս. Տէր-Միքայէլեանց 10 ր., Կ. Ադամեանց 7 ր. 50 կ., Յ. Ադամեանց 7 ր. 50 կ.։

Արամ Նազարէթեանց
Սիմ. Հովսեանց(?)

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ղզըլ-Արվատ, յունվարի 12-ին

Խոնարհաբար խնդրում եմ «Մշակի» համարներից մէկում տեղ տաք հետևեալին.

Յունվարի 11-ին, կիրակի, ծանուցվեց մեր հասարակութեան, որ հայոց ներկայացում պիտի լինի և պէտք է խաղան Շիլլերի «Աւազակներ» և «Խէչօի Թուղը» և որ խաղացողն է ոմն դերասան Սարգսեան, թիֆլիսեցի, ինչպէս ինքն էր յայտնել, և մի քանի սիրողներ այստեղի երիտասարդներից։ Որովհետև երեք տարուց աւելի է, որ մեր հասարակութիւնը հայոց ներկայացում չէր տեսել, ուստի ուրախութեամբ ամեն մէկն աշխատում էր տոմսակ ձեռք բերել։ Ժամի 9-ն էր, դահլիճը լի հասարակութիւնը սպասում էր անհամբեր վարագոյրը բարձրանալուն, և ահա սիրողներից մէկը յայտնվելով բեմի վրա, ժողովրդին յայտարարեց, թէ՝ «Ներկայացումը յետաձգվում է, որովհետև պ. Սարգսեան հիւանդացաւ։» Ի՞նչով. գուցէ կարծում էք բնական հիւանդութեամբ. ոչ։ Բաքոսն էր զրկել նրան այդ հիւանդութիւնը։ Ես անձամբ ականատես եղայ, թէ ինչպէս այդ «կարծեցեալ հիւանդը» պառկած էր բեմի վրա վաղօրօք պատրաստած խ ե ղ ճ Խ ե չ օ ի ա ղ ա յ ի մահճակալի վրա, և ինչպէս նա տանջվում էր արբեցողին վայել հիւանդութեամբ։ Զարմանալի է, թէ ինչպէս են այդ տեսակ մարդիկ համարձակվում իրանց դերասան անուանել, տոմսակներ վաճառել, հասարակութիւն հրաւիրել և իրանց անմեղ, միամիտ ձեւացնելով՝ հարբել ու յետոյ ներկայացման տեղ՝ հասարակութեան մի քանի խօսքերով իրանց տները յետ ուղարկել։ Ո՞ւր է այդ ինքնակոչ դերասանների խիղճը. միթէ գինեմերի չէմքի վրա են թողնում, ու յետոյ բեմ բարձրանում։ Ամօթ, հազար ամօթ։ Ներկայ եղողները դահլիճը թողին ու հեռացան շատ յուզված դրութեան մէջ։

Տիգրան Շաքարեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Յայտնում ենք մեր բաժանորդներին, որ տպարանը փոխելու պատճառով «Մշակի» յաջորդ համարը լոյս կը տեսնի փետրվարի 4-ին։

—

«Մշակի» այսօրվայ համարը բաղկացած է թերթ ու կէսից։

—

Մեզ հաղորդում են, որ Ամենայն հայոց կաթողիկոսը ճանապարհ պէտք է ընկնի Թիֆլիսից Բագու չորեքշաբթի օր, փետրվարի 4-ին։

—

Թիֆլիսի քաղաքային դումայի վերջին նիստում պարզվեց մի շատ անմխիթարական երևոյթ Թիֆլիսի սպանդանոցում ծառայող մշակների վերաբերմամբ։ Մի քանի ձայնաւորների և ուպրավայի անդամ իշխան Արգուտինսկու ասելով՝ մշակները յաճախ բանում են 15—18 և աւելի ժամ և երբեմն այնքան են յոգնում, որ տեղնուտեղը քնում են բաց օդում։ Դուման միաձայն որոշեց վերջ դնել այդ անկարգութեան, որի մասին ձայնաւորներից ոչ ոք տեղեկութիւն չունէր մինչև վերջին ժամանակները։

—

Պետերբուրգի չքաւոր ուսանողներին օգնող ընկերութեան կ օ մ ի տ է տ ը մի բրօշիւր է հրատարակել, ուսանողներին ուղղած շրջաբերականի ձևով։ Կոմիտէտը հաստատում է մի անհաճոյ իրողութիւն. բանից դուրս է գալիս, որ դրամական օգնութիւն են խնդրում շատ անգամ այնպիսի ուսանողներ, որոնք կարող էին ապրել առանց այդ օգնութեան և դրանով զրկում են իսկական չքաւոր ուսանողներին օգնութիւն ստանալու հնարաւորութիւնից։ Պատահում են այնպիսի դէպքեր, երբ ամառային արձակուրդից, իր հայրենիքից և տնից վերադարձած ուսանողը հարցնում է. «արդեօք չ՞է կարելի նպաստ ստանալ և անցած ամառային ամիսների համար»։ Այդ պատճառով, կոմիտէտը հրաւէր է կարդում այն ուսանողներին, որոնք ապահովված են, չը դիմել կոմիտէտին օգնութիւն խնդրելու նպատակով։

—

Մեզ հաղորդում են, որ Ներսիսեան դպրոցի ուսուցիչ Պերճ Պռօշեան, դիմելով կաթուղիկոսին՝ խնդրել էր յատկացնել նրան կենսաթոշակ Ներսիսեան դպրոցի դրամարկղից։ Դպրոցի հոգաբարձութիւնը քննելով այդ խնդիրը, որոշեց՝ 600 ր. կ ե ն ս ա թ ո շ ա կ տալ պ. Պռօշեանին այն դէպքում միայն, երբ նա կը թողնի ուսուցչի պաշտօնը Ներսիսեան դպրոցում։

—

«Ռոստոմ և Սալման» գրքոյկի հեղինակ Գրիգոր Բալասեան խնդրում է մեզ տպագրել հետևեալը. «Արդէն տպագրութեան համար պատրաստել եմ «Սասունցի» Դաւիթ կամ դիւցազնական աշխարհ» չափական բանաստեղծութիւն. նիւթը ժողոված է հեղինակի ձեռքով Թիւրքաց-Հայաստանում կատարած իր ճանապարհորդութեան ժամանակ։ Սասունցի վէպի և Շահ-Նամէների առնչութեան խնդրով հետաքրքրվողների ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում Թիւրքահայերի այս հրաշալի բանահիւսութեան վրա։ Գիրքը կը հրատարակվի Մխիթարեան միաբանութեան տպարանում, Վենետիկ, չքնաղ թղթի վրա, գեղեցիկ տառերով։ Գինը 25 կոպէկ։ Ցանկացողները գրվելու համար կարող են կանխապէս դիմել հեղինակին՝ Շուլավէր։»

—

Մեզ հաղորդում են, որ առաջիկայ մեծ պասի ընթացքում Գիւղատնտեսական ընկերութեան դահլիճում տեղի կունենան մի շարք դասախօսութիւններ գիւղատնտեսութեան զանազան ճիւղերի վերաբերմամբ։

—

ՂԱԶԱԽԻ գաւառից մեզ գրում են յունվարի 21-ին. «Օրվայ հարցը մեր գիւղերում Դ ա ր ա լ ո ւ կոչված հողաբաժինն է։ 1892 թւից սկսած, այս հողաբաժինը, ինչպէս կուածաղիկ, առիթ է տուել հարևան Դվեղի թուրք աղաներին անընդհատ կռիւներ մղել. այս առիթով երկու կողմերիցն էլ շատ գանգատներ են եղել թէ գաւառական և թէ նահանգական դատարաններին, սակայն բոլորը, մինչև այսօր էլ, մնացել է անհետևանք։ Դրանից էլ առաջացել են անխուսափելի կռիւներ, նոյն իսկ մարդկային զոհեր։ Այսօր Դ ա ր ա լ ո ւ հողաբաժնի համար են կռւում. վաղը մի ուրիշ հողաբաժնի համար հարևան գիւղացիները կը կոտորեն միմեանց, սակայն մինչև երբ։ Մօտ օրերս թուրքերը յարձակվել են Դ ա ր ա լ ո ւ ի հայ անասնապահների վրա և հալածել են նրանց։ Այս լուրը իմանալով, Դվեղի երիտասարդները զինուորված հասնում են կռւի տեղը. կռիւը սուր կերպարանք է ստանում. երկու կողմերը խառնվում են միմեանց, թուրքերը խեղճալով վիրաւորում են դվեղեցի կալուածատէր Մ. Դուրինեանցին։ Երիտասարդը տեսնելով իր կրիտիկական դրութիւնը՝ հրացանի առաջին գնդակով իր հակառակորդ թուրքի գանգն է ջարդում։ Ղազախի երկրորդ մասի պրիստաւը իսկոյն հասնում է կռւի տեղը և արձանագրութիւն կազմում։ Դուրինեանցը ձերբակալված է։»

—

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են. «Ընթերցողներին յայտնի է Ղազախի պրիստաւ Աբաշիձէի և միւսների սպանութեան գործը։ Մեղադրվող հաջալլուեցիներ Մամէտ Սալախ Մաշադի Խսա օղլին և Մամէդ Քէրիմ Նամազ օղլին, զինուորական դա-

տարանի վճռով դատապարտուեցին մահուան, կախաղանի միջոցով. [illegible] կառավարութեան յունվարի 16-ին հրամանով այդ վճիռը, որը պէտք է կատարուէր այսօր, յունվարի 28-ին, [illegible] ժամը 7½-ին, [illegible] 26 տարեկան [illegible] ժամը 8½-ին, [illegible] 40 տարեկան [illegible]

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

[illegible] 600 [illegible]

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

Կ. Պօլիս, յունվարի 12-ին

[illegible] 28-ին [illegible]

թիւն կը տիրէ ժողովրդական բոլոր խաւերուն մէջ. ամեն մարդ աւելի իր օրվան հացը կը խորհի, քան ուրիշ բան: Սուրէն

ՆԱՄԱԿ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻՑ

Դ ա ր մ շ տ ա դ տ, յունվարի 10-ին

Ինչպէս յայտնի է, Բերլինում հրատարակվում էր «Der Christliche Orient» ամսագիրը, Դր. Լեպսիուսի հրատարակութեամբ, և բաւական հարուստ տեղեկութիւն էր տալիս Թիւրքաց հայերի մասին: Մանաւանդ ուշադրութեան արժանի է նրա առանձին գրքով հրատարակած «Armenien und Europa» *), որը նոյնպէս հարուստ վիճակագրական տեղեկութիւններ է տալիս Հայաստանի մասին:

Այժմ յիշեալ «Der Christliche Orient» դադարել է, և նրա փոխարէն ներկայ 98 թւից հրատարակվում է «Das Reich Christi», դարձեալ Լեպսիուսի հրատարակութեամբ: Այս օրերս լոյս տեսաւ այդ ամսագրի № 1 յաւելուածը, որտեղ Ֆիշեր ստորագրութեամբ մի յօդուած է զետեղված «Հայաստանի այժմեան վիճակը» վերնագրով: Գ. Ֆիշեր ուղարկված էր Հայաստան, որտեղ ականատես է եղել վերջին դէպքերից մի քանիսին և վերջերս վերադառնալով հայրենիք՝ աշխատակցում է յիշեալ ամսագրին, զետեղելով նրա մէջ իր հետ բերած հարուստ տեղեկութիւնները:

Նկարագրելով Հայաստանի այժմեան վիճակը, Ֆիշեր անցնում է գաղթականների հարցին. «Շատ բնական է, որ ով չէ ուզում քաղցից մեռնել, պէտք է փախչի, գաղթէ, որը դարձեալ իր աղետալի հետևանքներն է ունենում, ի դնաս փախստական ժողովուրդի: Առաջ, եթէ հայը փախչել ուզենար մահից ազատվելու համար, կարող էր միշտ օգնութիւն յուսալ շրջակայ հայ գիւղերից և ապաստարան գտնել համագիւղների մօտ: Բայց այժմ ինչ յուսով կարող է փախչել. ամեն տեղ մահմեդականներ են, իսկ նրանք հային ոչ հաց կը տան, ոչ ջուր. ոչ մի ագարակից չեն թողնի, որ հայը ջուր վերցնի, որովհետև ջուրը անմաքուր կը դառնայ: Իսկ ինչ է նրանց դրութիւնը, որոնց աջողվում է սահմանն անցնել, օրինակ պարսկական Սալմաստի գաւառում: Նրանք բոլոր գիւղերն էլ արդէն լիք են գտնում Թիւրքիայից փախած գաղթականներով: Մի օրինակ: Պարսկական մի փոքրիկ գաւառ, որը պարսկա-թիւրքական սահմանի վրա է գտնվում, չորս հայկական գիւղեր ունի՝ Հաֆթվան, Մրհարլամ, Փայաջուկ և Դ.ալասար, որոնցից ամեն մէկը 50 ընտանիք է կերակրում, և որոնցից իւրաքանչիւրը միջին թւով 6 հոգուց է բաղկացած, ուրեմն ընդամենը 1,200 հոգի: Իսկ այժմ, բացի դրանցից, յիշեալ գիւղերում գտնվում են 10,000 հայ գաղթականներ: Իսկ եթէ ի նկատի ունենանք և այն հանգամանքը, որ այս տարի այնտեղ հունձը շատ վատ էր, և ցորենի ու գարու պուդը հինգ անգամ աւել արժէ, քան սովորական տարին,—այն ժամանակ հեշտ է գաղափար կազմել նրանց դրութեան մասին»: Գերմանացի ճանապարհորդի նկարագրութիւնը հիմնված է ճշմարտութեան վրա: Յ. Յ.

ՆԱՄԱԿ ԲՈՂԳԱՐԻԱՅԻՑ

Վ ա ռ ն ա, փետրվարի 4-ին

«Բիւզանդիոն» Թիֆլիզէ (?) մի եկեղեցականի կողմէ նամակ մը գրել կուտայ իրեն, որմէ դուրս կուգայ թէ «Բիւզանդիոնի» հրատարակած լուրը, Էջմիածնայ գանձարանէն պատահած գողութեան մասին, «միակականաց թշնամական զրոյցներն են լոկ»: Ահա այդ եկեղեցականի խօսքերը, որ տպագրված են Կ. Պօլսի այդ վարձկան լրագրի յունվարի 17-ի համարում.

«Էջմիածնի գանձատան պահեստն ոչ միայն պակսած չէ այս տարի, այլ 50 հազար րուբլի ալ աւելցած է նոր կտակներով: Գ ր ա մ ա կ ա ն գ ե ղ ծ ո ւ մ ն ե ր ո ւ մ ա ս ի ն ր ա ւ ա ծ ն ե ր ը մ շ ա կ ա կ ա ն ա ց թ շ ն ա մ ա կ ա ն զ ր ո յ ց ն ե ր ն ե ն լ ո կ, ո ր ք հ ա կ ա ռ ա կ ե ն մ ա յ ր-ա թ ո ռ ո յ ա ր դ ի վ ա ր ի չ ն ե ր ո ւ ն, ի ր ե ն ց կ ա մ ք ը չ ը կ ա տ ա ր ե լ ն ո ւ ն հ ա մ ա ր: Արիստակէս եպիսկոպոս Սեդրակեան ևս կը մեղադրվի՝ իբրև մշակականաց համախոհ:»

Ըսել պէտք չը կար արդէն, թէ գրողն եկեղեցական է, զի եզուիտական է էնսինիւասիօնը: Չենք գիտեր սակայն, ինչու անստորագիր մնալ կուզէ Թիֆլիսի այդ պ ա տ ո ւ ա ր ժ ա ն եկեղեցականը: Իր պաշտպանած գաղափարներն, որքան կեղծին, այնքան հին, պահպանողական, և՛ ինչպէս կըսեն՝ տռողջ են, որ անշուշտ պիտի գնահատվէր «ուր որ անկ է», և, ով գիտէ, օգտակար կըլլար... Կը կարծենք, իր շահուն կը վնասէ, ինքզինք չը ճանչցնելով: M.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Էմիլ Զօլա հետևեալ պատասխանն է ուղարկել Բերնսօնին. «Թ ա ն կ ա գ ի ն հ ռ չ ա կ ա ւ ո ր պ ա շ տ օ ն ա կ ի ց. Ներեցէք, որ ես անմիջապէս չարտայայտեցի այն զգացումը, որից բաբախեց սիրտս, կարդալով ձեր գեղեցիկ և եղբայրական նամակը: Ես ինձ այնպէս եմ զգում, որ կարծես մի վարար հոսանք ինձ տանում է. ես մի րոպէ ազատ ժամանակ չունեմ նոյն իսկ նրա համար, որ երախտագիտութիւնս յայտնեմ բոլոր նրանց, որոնք ոտի են կանգնել ճշմարտութեան և արդարութեան պաշտպանութեան համար: Շնորհակալութիւն եմ յայտնում ձեզ, որ զօրեղ հոգու և մաքուր խղճի տէր մարդ էք: Հաւատացած եղէք, որ ես ձեր երախտապարտ եղբայրն եմ յանուն արդարութեան և մարդկութեան»:

Է մ ի լ Զ օ լ ա

—Բոլգարական կառավարութիւնը, տեսնելով, որ թիւրքերի գործած գազանութիւնները Մակեդոնիայում անհագին ծաւալ են ստանում, ստիպվեց մի խիստ յիշատակագիր ուղղել Բ. Դրան և պահանջել, որ վերջ դրվեն այդ գազանութիւններին: Բերլինի լրագիրները հետաքրքրական տեղեկութիւններ են հաղորդում թիւրքաց գազանութիւնների մասին: «Երբ թիւրքերը կալանաւորում են մի բոլգար, ամենից առաջ հարցնում են. «ով է այստեղ բ ա շ-կ օ մ ի տ ա» (կոմիտէտի գլխաւոր). երկրորդ՝ «որտեղ են թագցրված զէնքերը և ռումբերը:» Եթէ հարցաքննվողը ուսուցիչ է կամ քահանայ և դրական պատասխան չէ տալիս, նրան անխնայ ենթարկում են տանջանքի, որպէս զի ստիպեն խոստովանելու: Սօֆիայի կենտրոնական մակեդոնական կոմիտէտի հաւաքած տեղեկութիւնները ցոյց են տալիս, որ ներկայումս թիւրքաց բանտերում 800 բոլգարներ են գտնվում, որոնք ենթարկվել են տանջանքի բանտարկութիւնից առաջ: Կաշառքի կամ փախուստի միջոցով ազատվածների թիւը հազարներով են հաշւում: Ուսուցիչ Դասկալօվին սարսափելի կերպով տանջել են Կրատօվօյում, ցանկանալով իմանալ զէնքի պահեստի տեղը: Տեսնելով, որ մահն անխուսափելի է, Դասկալօվ յայտնում է գայմագամին, թէ պատրաստ է ցոյց տալ պահեստի տեղը և տանում է նրան սարերը մի քանի ժանդարմների հետ: Երբ նրանք հասնում են մի կամրջի, որի տակով հոսում է մի վարար գետ, Դասկալօվ բռնում է ժանդարմներից մէկին և գցում գետը. նա կամենում է գայմագամին էլ գցել, բայց սրով հարուած է ստանում. իսկոյն իրան գետն է գցում, որտեղից նրան բոլգարները հանում են կիսակենդան. ժանդարմը խեղդվում է»:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Վիէննայի արիստօկրատիական ընտանիքներին պատկանող հինգ հարիւր օրիորդներ մի համակրական ուղերձ են պատրաստում, որ պէտք է ուղարկեն Էմիլ Զօլային: Ուղերձը տպած կը լինի ոսկէ տառերով:

*
* *

Բադէնի պատգամաւորների ժողովը, 29 ձայնով ընդդէմ 28-ի, մի որոշում կայացրեց, որով հրաւիրում է կառավարութիւնը ջնջել դպրոցների մէջ ընդունված դասագրքերի միջից բոլոր այն տեղերը, որոնք շ օ վ ի ն ի ս տ ա կ ա ն բնաւորութիւն ունեն: Բացի դրանից նրանք հրաւիրում են, հնարաւոր եղածին չափ, կրճատել բոլոր պ ա տ ե ր ա զ մ ն ե ր ի նկարագրութիւնները, իսկ դրա փոխարէն աւելի մեծ ուշադրութիւն դարձնել քաղաքակրթութեան և առաջադիմութեան պատմութեան վրա և ընդարձակել այդ պատմութեան ծրագիրը: Այդ որոշումը մեծ աղմուկ է հանել Գերմանիայում:

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ՊԱՐԻԶ, 28 յունվարի: «Արդարադատութեան պալատից» դուրս գալու ժամանակ, Զօլային շրջապատեց ամբոխը, որ աղաղակում էր. «կեցցէ Զօլա» և «կորչի Զօլա», «Մահ Զօլային»: Բարեկամների և ոստիկանութեան պաշտպանութեան տակ Զօլային աջողվեց հասնել մինչև կառքը: «Կեցցէ Զօլա» աղաղակող մի մարդուն ծեծեց ամբոխը: Րօշֆօրին ողջունում էին՝ «կեցցէ Րօշֆօր», «կեցցէ զօրքը», «կեցցէ Ֆրանսիա» աղաղակներով: Երկու մարդ ձերբակալեցին:

ՊԱՐԻԶ, 28 յունվարի: Զօլայի դատը: Շէրեր-Կէստներ հաստատում է, որ հէնց գեներալ Գօնզի նամակները վերջնականապէս համոզեցին իրան, որ Դրէյֆուս անմեղ է: Վկան պահանջում է կարդալ այդ նամակները: Դատարանի նախագահը հակառակ է դրան: Լաբօրի պահանջում է նամակների ընթերցանութիւնը: Նախագահը թոյլ է տալիս Շէրեր-Կէստներին պատմել նամակների ընդհանուր բովանդակութիւնը: 1896 թւի սեպտեմբերի 7-ին գեներալ Գօնզ գրում էր Պիկարին: «Թանկագին Պիկար, շարունակեցէք զգուշութեամբ կատարել ձեր քննութիւնը»: Մի փոքր ուշ Գօնզ գրում էր. «Քանի որ ձեր քննութիւնը այդ կէտին հասաւ, հարցը այժմ ոչ թէ լոյս սփռելու մէջն է, այլ նրանում, թէ ինչ կերպ կարելի է ճշմարտութիւնը երևան հանել:» Ապա Շէրեր-Կէստներ յայտնում է, թէ երբ ինքն դիմեց գեներալ Բիլլօին՝ խնդրելով քննութիւն կատարել, նա իրան խոստացաւ այդ բանը, բայց վկան իզուր էր սպասում այդ խոստմունքի կատարման: Շէրեր-Կէստներից յետոյ, ցուցմունքներ տուեց Կազիմիր Պէրիէ, որը, սակայն, յայտնեց միայն, թէ իրան ոչինչ փաստեր յայտնի չեն, որոնք կատարվել են իր նախագահութիւնից յետոյ, մանաւանդ որ պարտքը և պատասխանատուութիւնը սահմանադրութեան առաջ արգելում են իրան որ և է բան հաղորդել. բայց, հասարակ քաղաքացի լինելով, ինքն գնում է իրան արդարադատութեան տրամադրութեան տակ: Այդ խօսքերը ընդունվեցին ջերմ ծափահարութիւններով, և նախկին նախագահին ջերմ ցոյցեր են անում: Ապա ցուցմունքներ է տալիս բանկիր Կաստրօ, որի մօտ կան Էստէրհազիի նամակները և որը հաստատեց այդ նամակների ձեռագրի նմանութիւնը բօրդերօի հետ: Քննութեան շարունակութիւնը յետաձգված է մինչև վաղը:

ԲԵՐԼԻՆ, 28 յունվարի: Րէյխստագ: Պետական քարտուղար Ֆօն-Բիւլօվ, չինական հարցի մասին մանրամասն բացատրութիւններ տալուց յետոյ, անցաւ կրետական հարցին և Գէօրգի արքայորդու թեկնածութեան մասին ասեց հետևեալը. «Եթէ որ Բ. Դուռը առանց վիճելու համաձայնութիւն կայացնէր բոլոր պետութիւնների հետ այդ թեկնածութեան վերաբերմամբ, մենք դրա դէմ ոչինչ չէինք ունենայ. բայց քանի որ վէճ է ծագում, մենք հեռու ենք կանգնում: Այդպէս վարվելով, մենք չենք հակառակվում Ռուսաստանին, որի հետ մեզ միացնում են ոչ միայն հին և պատկառելի աւանդութիւններ, այլ և շատ նշանաւոր քաղաքական շահեր, և որից մեզ չէ բաժանում ոչ մի հակառակութիւն:»

ԲԵՐԼԻՆ, 28 յունվարի: Րէյխստագ: Բիւլօվ խօսելով կրետական հարցի մասին, յայտնեց, որ Գերմանիան միայն աշխատում է, որպէս զի Կրետէն կռուածաղիկ չը դառնայ: Ոչ մի դէպքում Գերմանիան չի թոյլ տայ, որ իրան գցեն այն ընդհարման մէջ, որ կարող է առաջանալ կրետական հարցի պատճառով: Դրանից է բղխում նոյնպէս Գերմանիայի վերաբերմունքը յունաց Գէօրգի արքայորդու թեկնածութեան: Բ. Դրան վրա ճնշում գործ դնելու մէջ Գերմանիան ոչ մի դէպքում չի մասնակցի: Քանի որ եւրոպական կօնցէրտում դիսօնանսներ են լսվում, Գերմանիան լռութեամբ հեռանում է կօնցէրտային դահլիճից: Յունաստանի վերաբերմամբ գերմանական քաղաքականութիւնը ղեկավարվում էր, մի կողմից՝ խաղաղութիւնը պահպանելու ցանկութեամբ, միւս կողմից՝ Գերմանիայի և Յունաստանի պարտատէրերի շահերը պաշտպանելու իղձով:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ. 29 յունվարի: Յունվարի 27-ին Ձմեռային պալատի կօնցէրտային դահլիճում կայացաւ 3-դ պարահանդէսը, որին հրաւիրված էին 1000 անձինք:

ՊԱՐԻԶ, 29 յունվարի: Զօլայի դատը: Ձեռք են առնված խիստ միջոցներ: Դատարանի շրջականերում շատ հետաքրքրվողներ են կանգնած: Զօլայի գալը աննկատելի անցաւ: Դատարանի ներսում հասարակութեան անհագին բազմութիւն կայ: Փաստաբանների և հանրապետական պահապան զօրքի մէջ ընդհարումներ են տեղի ունենում: Դահլիճը լի է հասարակութեամբ: Նիստը բացվեց 12 ժամին: Նախագահը յայտնում է, թէ տիկին Դրէյֆուսին հարցափորձ է ենթարկում միայն Էստէրհազիի գործի առիթով: Լաբօրի բողոքում է և յայտնում է, որ իր եղբայրակցութիւնը կը ներկայացնի: Կանչվում է վկայ գեներալ Բուադէֆր: (Ուշադրութեան սաստիկ լարումն): Լաբօրի ասում է, թէ արդեօք վկան կարող է ասել, թէ այն ինչ դօկումէնտ էր, որ Էստէրհազի հաղորդեց զինուորական մինիստրութեանը զինուորական դատարանին իր ներկայանալուց մի փոքր առաջ: Պատասխան:—Դօկումենտը, որի մասին խօսում էք, Դրէյֆուսի գործին է վերաբերում: Այդպիսի պայմաններում, ես կարծում եմ, որ կը խախտէի դատարանի վճիռը և պրօֆէսիօնալ գաղտնիքը, եթէ խօսէի այդ դօկումէնտի մասին: Լաբօրի առարկում է.—Ես պնդում եմ այն հարցի վրա, թէ դա ինչ ագատող դօկումենտ է: Պատասխան.—Պրօֆէսիօնալ գաղտնիքը չէ թոյլ տալիս ինձ պատասխանել: Լաբօրի.—Գեներալ Բուադէֆր պատասխանատու պաշտօնական անձն է, բայց այստեղ, դատարանի

*) Յանկացողը կարող է ստանալ „Der Christliche Orient“-ի 1897 թւի 12 համարը միասին կազմած. արժէ 6 մարկ (մօտ 2 ր. 70 կ.). նոյնպէս և „Armenien und Europa“, արժէ 1 մարկ (45 կ.): Հասցէն՝ Westend bei Berlin. Platanen-Allee 7. Lepsius, „Das Reich Christi“:

ներկայութեամբ, նա չէ կարող պրօֆէսիօնալ գաղտնիքը պատճառ բռնել: Պատասխան.—Պրօֆէսիօնալ գաղտնիքը համահաւասար է պետական գաղտնիքին: Դրան ես կաւելացնեմ, որ խորին կերպով յարգում եմ արդարադատութիւնը և բարձրաձայն յայտնում եմ դրա մասին դատարանի առաջ, բայց ինձ համար պետական գաղտնիքը յայտնելը համանիշ է պրօֆէսիօնալ գաղտնիք յայտնելուն: Ապա Բուադէֆր ասում է, թէ ինքն ոչինչ չը գիտէ «քօղով տիկնոջ» գործի մասին, չը նայելով զինւորական մինիստրի կատարած քննութեանը: Նա աւելացնում է, որ մինիստրը հրամայեց Տունիս ուղարկել Պիկարին այն պատճառով, որ նա հոգեկան այնպիսի դրութեան մէջ էր գտնվում, որ վնասում էր նրա ծառայութեանը, որովհետև նրան պաշարում էր մի միտք: Լաբօրի հարցնում է, թէ ինչ էին Պիկարի խորամանկութիւնները Էստէրհազիի գործում: Բուադէֆր պատասխանում է.—Մենք հրամանագրեցինք Պիկարին աւելի ճիշդ որոշել իր կասկածները Էստէրհազիի վերաբերմամբ, բայց, ձեռք բերված հետևանքների պատճառով, արձակեցինք նրան այդ պարտքից: Բուադէֆր աւելացնում է.—Ինձ համար Դրէյֆուսի մեղաւորութիւնը անկասկածելի է, և իմ համոզմունքը այդ բանի մասին անպայման է: (Երկարատև շարժում): Լաբօրի հարցնում է,—Ինչի վրա է հիմնված այդ համոզմունքը: Բուադէֆր պատասխանում է.—Բացի դատի փաստերից և դատարանի վճռից, որի առաջ ես խոնարհվում եմ յարգանքի այն զգացմունքով, որպիսի զգացմունքով ամենքը պարտաւոր են այդ անել,—կասեմ, որ գոյութիւն ունեն և ուրիշ փաստեր, որոնք կային դատից առաջ և յետոյ, որոնք հաստատում են իմ անյողդողդ համոզմունքը: (Մեծ տպաւորութիւն և յուզմունք): Վերջը Բուադէֆր ասում է.—Ընդհանուր շտաբի օֆիցէրները, որոնք ենթարկվում են այդպիսի յարձակումներին,—քաջ օֆիցէրներ են, որոնք բացառապէս երկրի շահերի մասին են հոգ տանում: (Ջերմ ծափահարութիւններ): Լաբօրի ներկայացնում է իր եզրակացութիւնը այն հարցերի մասին, որոնց Բուադէֆր հրաժարվեց պատասխանել: Գօնզ գեներալի ցուցմունքները: Լաբօրի հարցմունքին այն դօկումէնտի մասին, որ Էստէրհազի յանձնեց զինւորական մինիստրութեանը, Գօնզ հրաժարվում է պատասխանել: Լաբօրի նրան մի քանի ուրիշ հարցեր է տալիս, բայց նրանց պատասխանելուց էլ հրաժարվում է Գօնզ, և դիմելով Լաբօրիին՝ ասում է.—Դրանք Թակարդներ են: Լաբօրի եռանդոտ կերպով բողոքում է այդ խօսքերի դէմ: Դա վիրաւորանք է,—ասում է նա,—որի մասին կը խօսեն նրա հետ իմ սեկունդանտները: Լաբօրի դիմելով ընդհանուր փաստաբանին, հովանաւորութիւն է պահանջում նրանից փաստաբանական դասակարգի անունից: (Երկարատև շարժում. «այո» և «ոչ» բացագանչութիւններ): Նիստը ընդհատվեց: Նիստը վերսկսվելուց յետոյ, Գօնզ, փաստաբանների աւագի և ընդհանուր փաստաբանի պահանջով, յայտնում է, որ նրա խօսքերը համապատասխան չէին նրա մտքին: Փաստաբանների աւագը և Լաբօրի շնորհակալութիւն են յայտնում: Դէպքը դրանով վերջացաւ: Լաբօրի հաղորդում է, որ երդուեալ դատաւորներին յանձնված յայտնի դօկումէնտները ամենևին Զօլայի կամ Դրէյֆուսի ընտանիքի կողմից չեն բղխում: Գոյութիւն ունի,—ասում է նա,—մէկ ուրիշ սինդիկատ, բացի նրանից, որին մասնակցելու համար մեզ պախարակում են: Ապա Լաբօրի ասում է, որ դատարանից դուրս գալու ժամանակ Զօլային երէկ շուացնող մարդիկը ամենևին Ֆրանսիայի զգացմունքների ներկայացուցիչներ չեն: Գօնզ, բացատրութիւններ տալով այն նամակների մասին, որ ինքն ուղարկել է Պիկարին, ասում է, որ Պիկար բերանացի մատնացոյց արաւ Էստէրհազիի վրա, որպէս բորդէրօի կազմողի վրա. որ ինքն, Գօնզ, ասեց նրան, որ եթէ նա գտել է դաւաճանի հետքը, պէտք է կատարեալ լոյս սփռել գործի վրա, բայց խօսք տալ անզգոյշ քայլերից: Պիկար կամենում էր կալանաւորել Էստէրհազիին: Վկայութիւն է տալիս գեներալ Մերսիէ: Լաբօրի հարցնում է նրան, թէ արդեօք գաղտնի դօկումէնտը հաղորդված էր զինւորական մինիստրին: Մերսիէ պատասխանում է, թէ այդ հարցը վերաբերում է Դրէյֆուսի գործի դօկումէնտ: Մերսիէ յամառութեամբ մերժում է: Լաբօրի խնդրում է Մերսիէից զինւորի խօսք տալ: Մերսիէ պատասխանում է.—Որովհետև ինձ խնդրում են զինւորի խօսք տալ, ես տալիս եմ, որպէս զի ասեմ, թէ Դրէյֆուս դաւաճան էր և արդարացի ու օրինական կերպով դատապարտվեց: (Ծափահարութիւններ): Լաբօրի հարցնում է.—Այո, թէ ոչ: Կա՞ր գաղտնի դօկումէնտ: Մերսիէ.—Ես ոչինչ չունեմ պատասխանելու: (Բացականչութիւններ. զանազանակերպ աղաղակ): Նիստը ընդհատվեց. Գեներալ Մերսիէյին օվացիաներ արին՝ «կեցցէ զօրքը», կեցցէ Ֆրանսիա» աղաղակներով:

ՊԱՐԻԶ, 29 յունվարի: Ուղղիչ ոստիկանութեան դատարան: Բէյնակի գործը Ռօշֆօրի հետ: Ռօշֆօր դատապարտվեց հինգ օրվայ բանտարկութեան, հազար ֆրանկ տուգանքի և 2000 ֆրանկի՝ դիֆամացիայի պատճառով եղած վնասների համար:

ԼՕՆԴՕՆ, 29 յունվարի: Համայնքների ժողով: Ուղերձի մասին եղած վիճաբանութիւնների ժամանակ Բալֆուր հաղորդեց, թէ անգլիական կառավարութիւնը համաձայնութիւն կայացրեց ռուսաց և ֆրանսիական կառավարութիւնների հետ՝ Յունաստանի փոխառութիւնը երաշխաւորելու մասին:

Վիճաբանութիւնների ժամանակ Կէրզօն, պատասխանելով մի քանի հռետորների հարցերին, յայտնում է հետևեալը. «Ինչ վերաբերում է Պօրտ-Արտուրում տեղի ունեցած անցքերին, Ռուսաստանը, կառավարութեան ունեցած տեղեկութիւնների համեմատ, ոչինչ այնպիսի բան չէ արել, որ իրաւունք չունենար՝ Չինաստանի հետ իր ունեցած դաշնագրի հիման վրա:

Լօրդերի ժողով: Վիճաբանութիւններ ուղերձի մասին: Լօրդ Սօլսբիւրի ասում է, թէ ինքն ողջունում է Ռուսաստանի առաջարկած Գէօրգի արքայորդու թեկնածութիւնը, որովհետև, շնորհիւ այդ բանի, վերջ կը դրվի Կրետէի սոսկալի դրութեան:

ՊԱՐԻԶ, 29 յունվարի: Զօլայի դատը: Տրարիէ յայտնում է, որ Դրէյֆուսի անմեղութեան մէջ իրան համոզեց գլխաւորապէս այն ձեռագիրը, որով գրված է բորդէրօ: Տրարիէի ցուցմունքի պատճառով զանազան ցոյցեր եղան, և դրա համար գործի քննութիւնը յետաձգվեց մինչև վաղը: Դատարանի շինութեան շուրջը մեծ բազմութիւն էր կանգնած: Բուադէֆր, Գօնզ և Մերսիէ գեներալներին ղիմաւորեցին «կեցցէ զօրքը» բացականչութիւններով: Զօլայի երևալու ժամանակ ոչինչ դէպքեր չեղան:

ՊՐԵՏՕՐԻԱ, 29 յունվարի: Կրիւգեր կրկին հինգ տարով նախագահ է ընտրված:

ԲԵՐԼԻՆ, 29 յունվարի: Լլօյդի «Կրէյֆէլդ» շոգենաւը զօրքերով հասաւ Կիաօ-Ջաու:

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ, 29 յունվարի: Գվատէմալայի պատեղի դեսպանը հեռագիր ստացաւ, որով հաղորդվում է նախագահ Բիրրիւսի սպանութեան մասին: Երկիրը հանգիստ է:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՅՏՆՈՒՄ Է

ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱԶ. Յ. Խ. Ձեր յիշած լրագրի խմբագրութեան «Մշակ» ուղարկվում է:

ԼՕՐԷՆՍ (Ամերիկա). Տ. Մեն. Ձեզ «Մշակ» ուղարկվեց: Պէտք է ուղարկել պատուիրած ծրարով ամերիկական 5 դօլլար:

ԹԻՖԼԻՍ. Թումեան: Մոսկվայից ստացած մի հեռագրի համաձայն, ձեզանից պէտք է ստանանք 100 րուբլի: Մեզ յայտնի չէ ձեր հասցէն, ուստի բարեհաճեցէք կամ յայտնել ձեր հասցէն, կամ ուղարկել այդ փողը խմբագրատուն:

ՌԻԳԱ. Ա. Ագելեանց. Գիւղական կեանքը քայքայող տիպերը, որ դուք փորձել էք դուրս բերել գիւղական նամակներում, շատ հետաքրքրական են: Բայց ցանկալի է դրանց նկարագրել պատկերների կամ վէպիկների ձևով, և ոչ նամակների, որը շատ հնացած մի ձև է արդէն: փորձեցէք:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թիֆլիսի հայոց կօնսիստորիայում այս յունվարի 30-ին ՆՇԱՆԱԿՎԱԾ Է ԱՃՈՒՐԴ առանց կրկնաճուրդի, ս. Էջմիածնի տունը վարձու տալու համար, որը գտնվում է Գրեազնայա կոչված փողոցում:

Անդամ կօնսիստորիայի՝
Գաբրիէլ քահ. Տէր-Գաբրիէլեան

(№ 10) 3—3

ՎՐԱՑ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆՆԵՐԻ ԹԱՏՐՕՆ
Շաբաթ, փետրվարի 7-ին
Ի Ն Պ Ա Ս Տ
Թիֆլիսի հայոց Հրատարակչական ընկերութեան մի խումբ հայ թատերասէրներ կը ներկայացնեն առաջին անգամ

Ս Ի Ր Տ

Դրամա 5 գործ. հեղ. Յ. Սունդուկեանցի

Մասնակցում են օր.օր. իշխ. Ս. Արղութեան-Երկայնաբազուկ, Տ. Սունդուկեանց, Ե. Մելիքեանց, Մ. Մալումեանց, Ե. Բաղինեանց և այլն. պ.պ. Ա. Մանդինեանց, Լ. Տիգրանեանց, Ն. Աբրահամեան, Օ. Աթաբէկեան, Ս. Վարդանեան, N. N. և այլն:

Սկիզբն է 8 ժամին երեկոյեան: Տօմսակները վաղօրօք կարելի է ստանալ ընկերութեան գրասենեակում, Բարօնսկայա փողոց, № 12. իսկ ներկայացման օրը թատրօնի կասսայում, երեկոյեան 6 ժամին: 2—4

ԹԻՖԼԻՍԻ ԿԵՆՏՐՕՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ վաճառվում են՝ Ստեփան Աւետիքեան-Բանանցեցու՝ 1) ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐ, գիրք Ա. 40 կ., 2) ՍԱՄԻՏԱՐՆԻ 20 կօպէկ:
(№ 4) 3—3

ՄԻ ԳԱՂԹԱԿԱՆ

որոնում է խոհարարի պաշտօն: Հարցնել Եարմուկայում, «Անատօլիա» ճաշարան, Յովհաննէս Կարապետեանին: (№ 9) 2—3

ՎՐԱՑ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆՆԵՐԻ ԹԱՏՐՕՆ
Չորեքշաբթի, փետրվարի 4-ին
հայ դերասանական ընկերութիւնը, բարեհաճ մասնակցութեամբ պ.պ. Ա. Մանդինեանի, Գ. Տէր-Նիկողոսեանի, Ա. Մուրադբէգեանի, Ս. Վարդանեանի և Ս. Լիսիցեանի.
Ի ՆՊԱՍՏ ՕՐ. Ե. ԱԽԱՇԵԱՆԻ
կը ներկայացնեն
I
ԱՆՊԱՏԻՒ ՁԵՆ ԾՆՎՈՒՄ
Դրամա 3 գործ. հեղ. Ջերօլամօ Ռօվետտի, թարգ. Ա. Մուրադբէգեանի: Պիեսը արժանացած է մրցանակի:
II
Մ Կ Ն Ի Կ
Վօդվիլ 1 գործողութեամբ:
Մասնակցում են օր.օր. Ախաշեան, Խիթարեան, տ.տ. Զաբէլ և Փառանձեմ, պ.պ. Մանդինեան, Տէր-Նիկողոսեան, Մուրադբէգեան, Վարդանեան, Մամիկոնեան և Լիսիցեան: Սկիզբը 8 ժամին: Տօմսակները ծախվում են թատրօնի կասսայում: 1—3

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

աշխատութիւն
ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆԻ
ԳԻՆԸ 1 ՌՈՒԲԼԻ
Վաճառվում է Թիֆլիսում, կենտրօնական գրավաճառանոցում: (№ 10) 3—25

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

Հեղինակ «Ձեռնարկի առևտրական և գործարանական հաշուապահութեան»
ՈՒՍՈՒՑԱՆՈՒՄ Է ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ Է
Երկու սեռի անձանց, 4 ամսվայ ընթացքում հաշուապահութիւն գործնականապէս, երաշխաւորելով, և եղած դէպքերում յանձն է առնում պաշտօնի առաջարկել:
ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔԻ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐՆ ԵՆ
Ա) Կրկնակի իտալական հաշուապահութիւն ըստ ամենայն առևտրական ճիւղերի, հանդերձ նաւթային արդիւնաբերական և կերոսինի գործարանական հաշուետեսութեամբ:
Բ) Առևտրական թուաբանութիւն.
Գ) Առևտրական նամակագրութիւն.
Դ) Գեղագրութիւն և ամենաարագ ձեռքերի ուղղութիւն:
Պարապմունքները սկսվելու են յունվարի 15-ից, ճաշից յետոյ և պարբերաբար շարունակվելու են իւրաքանչիւր ՉՈՐՍ ամսից յետոյ. իսկ կիրակի օրերը լինելու են առանձին գործնական պարապմունքներ:
Ցանկացողները թող դիմեն գրաւոր կամ անձամբ 3 ժամից մինչև 5 ժամ երեկոյեան, ՍՕԼՕԼԱԿ, Սերգիեվսկայա փողոց, տուն Լիսիցեանի, № 20:
Վերոյիշեալ հաշուապահութեան ձեռնարկը ծախվում է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ, Խիդդէկելի գրավաճառանոցում և հեղինակի մօտ, և Ռուսաստանի բոլոր յայտնի գրավաճառանոցներում: ԳԻՆՆ Է 3 ր. 50 կօպէկ: Օտարաքաղաքացիները գիրքը գնելու համար կարող են դիմել հեղինակին, առանց պօստի ծախս վճարելու: (շ.) (№ 76) 12—15

ԱԼԻՒՐԱՂԱՑՆԵՐ

ԳՈԼՈՐՇՈՒ ՋՐԻ և ՋԻԱՔԱՐՇ
Պատրաստում է, ինչպէս մասնագիտութիւն, ԻՆԺԵՆԵՐՆԵՐ
ԵԱՐԱԼՕՎԻ ԵՒ ԱԼԻԽԱՆՕՎԻ
Գործարանը, Թիֆլիսում, Ալէքսանդրեան փողոց, սեփական տունը:
(№ 102) 51—0

BATEAUX A VAPEUR FRANÇAIS N. PAQUET ET C-ie

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

Կանոնաւոր և ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷՅԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ, սկսած յունվարի 25/6-ի չորեքշաբթիից,

Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզօն, Սամսոն և Պօլիս: Մեկնում է Բաթումից՝ չորեքշաբթի, 4/16 փետրվարի ՄԻՆԳՐԷԼԻ շոգենաւը, նաւապետ ՇԷԼՏ: Եւ այդպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, ժամի 4-ին ճաշից յետոյ:
Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են սովորականից պակաս գներով:
Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւնների ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝
ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ'Արնօին, Նաբէրէժնայա: ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բաբեկինդանեանին, Սիօնի փող. նախկին Արծրունու քարվանսարա: ԲԱԳՈՒ—պ. Ս. Դիլդարեանին, Կօլիւբեանինսկայա հրապարակ: ՆՕՎՕՐՕՍՍԻՅՍԿ—պ. Մելխիոր Հերշենրօդերին: (№ 76) 1—20

ՑԱՆԿԱՆՈՒՄ ԵՄ ԳՆԵԼ

կովկասեան և Անդրկասպեան ողջ վայրենի կենդանիներ, ինչպէս՝ ԵՂՋԵՐՈՒՆԵՐ, ԿԽՏԱՐՆԵՐ, ՎԱՅՐԻ ԱՅԾԵՐ, ԱՐՏԻԿԻՆԵՐ, ՋԷՅՐԱՆՆԵՐ, ՎԱՅՐԻ ԷՇԵՐ, ՎԱԳՐԵՐ, ՅՈՎԱԶՆԵՐ, ԲՈՐԵՆԻՆԵՐ,

նոյնպէս եղջերուների աճագին ՊՕԶԵՐ բազմաթիւ ճիւղաւորութիւններով: Միխայլօվսկայա փողոց № 106, բակում, տ. Բարամօվի:
ԳՈՒԳՕ ՎԻՆԿԼԵՐ
(№ 144) 6—6